

“Yabani” ve “Ehlîleştirilmiş” Barbarlar: Hui Müslümanları Niçin Uygurlar Kadar Baskı Görmüyor?

MEVLAN TANRIKUT*

Öz

Bu çalışma Çin'in Hui müslümanları ve Uygurlar'a yönelik farklı muamelesinin sebeplerini disiplinler arası bir yaklaşımla araştırmaktadır. Aynı dini paylaşımlarına rağmen Huiler'in daha az baskı görmesi, Çin'in etnik politikaları çerçevesinde dikkat çeken bir konudur. Çalışma Çin'in tarihsel ve felsefi perspektiflerden “barbar” olarak sınıflandırdığı Han olmayan topluluklara yönelik bakış açısını ve bu iki toplumun Çin ile olan tarihi ve kültürel ilişkilerini analiz ederek, Huiler'e ve Uygurlar'a uygulanan benzer ve farklı politikaları incelemektedir. İnceleme sonucunda elde edilen bulgular, Huiler'in baskı altında olmadığı söyleminin gerçeği yansıtmadığını, aksine hem geçmişte hem günümüzde farklı seviyelerde baskılara maruz kaldıklarını göstermektedir. Günümüzde bu iki topluma uygulanan farklı politikaların ise Çin yönetim anlayışının kültürel çeşitliliği bir tehdit olarak görme eğilimi, iki toplumun Çin kültürüne entegre olma, yani “ehlîleşme” düzeyindeki farklılıklar ve Çin ile olan ilişkisinin serüveninden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu çalışma söz konusu meselenin Çin'in kültürel yapısı ve geleneksel yönetim anlayışı çerçevesinde ele alınmasının, Çin'in Han olmayanlara yönelik politikalarını daha derinlemesine anlamak açısından önemli bir perspektif sunduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çinli-barbar düzeni, Çin ulusu, Akkültürasyon, Farklılık, Uygur, Hui.

“Wild” and “Tamed” Barbarians: Why are Hui Muslims not Oppressed like the Uyghurs?

Abstract

This study explores the reasons behind China's differing treatment of Hui Muslims and Uyghurs through an interdisciplinary lens. Despite sharing the same religion, the fact that the Hui face less repression is a significant issue within the context of China's ethnic policies. By examining China's historical and philosophical classification of non-Han communities as “barbarian”, along with the historical and cultural relationships these two communities have had with China, the study delves into the similarities and differences in the policies applied to Hui and Uyghurs. The findings reveal that the

* Dr., Sheffield Hallam Üniversitesi, Araştırmacı, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi / Research Fellow, Sheffield Hallam University, Researcher, College of Social Sciences and Arts. Sheffield, United Kingdom. ORCID: 0000-0002-7178-8339, e-posta: mt0825@hallam.shu.ac.uk

DOI: 10.26570/isad.1669903 • Gelis/Received 04.04.2025 • Kabul/Accepted 25.11.2025

Atıf/Citation Tanrikut, Mevlan, “Yabani” ve “Ehlîleştirilmiş” Barbarlar: Hui Müslümanları Niçin Uygurlar Kadar Baskı Görmüyor?, *İslam Araştırmaları Dergisi*, 55 (2026): 33-69.

notion the Hui are not subjected to oppression is misleading and that, in reality, they have experienced various levels of repression both historically and contemporarily. The differences in current policies toward these two groups arise from the Chinese administration's tendency to perceive cultural diversity as a threat, the varying degrees of integration — or “domestication” — of each community with Chinese culture, and the historical trajectory of their relations with China. This study underscores that addressing the issue within the framework of China's cultural structure and traditional administrative mindset offers a crucial perspective for a deeper understanding of the state's policies toward non-Han peoples.

Keywords: Sino-Barbarian Order, Chinese nation, Acculturation, Diversities, Uyghur, Hui.

Giriş

Çin'in etnik politikaları, özellikle Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek ve Tatar gibi Türk müslüman topluluklara yönelik uygulamaları, uzun süredir akademik araştırmaların merkezi olmuştur.¹ Mevcut literatüre göre, 2016 yılından itibaren yaklaşık 1,8 milyon kişi, “radikalleşmeyi ortadan kaldırma” (去极端化) gerekçesiyle “yeniden eğitim” kamplarına gönderilmiştir.² Ayrıca 3 milyona kadar Uygur, Kazak ve diğer müslüman Türkler, “yoksulluğun azaltılması” (扶贫) ve “Sincan'a yardım” (援疆) adı altında zorla çalıştırılmıştır. Bu süreçte kültürel kimliği yok etme amacı güdülerek, kırsal bölgeler sistematik bir şekilde boşaltılmış, köyler yıkılmış ve nüfus zorla başka bölgelere taşınmıştır.³ Uygurlar için dinî, tarihî veya kültürel anlam taşıyan 630 köy ismini Çince'ye ya da komünist ideolojisini yansıtan isimlere değiştirilmiştir.⁴ Yaklaşık 16.000 cami yıkılmış, oruç tutmak, namaz kılmak, sakal bırakmak ve baş örtüsü takmak gibi dinî pratikler yasaklanmış, Kur'an dahil dinî materyallerin bulundurulması radikalizm belirtisi olarak değerlendirilmiştir.⁵ 2017 yılı itibarıyla, Uygur dili bütün eğitim kurumlarında yasaklanmış⁶ ve ana dilinde eğitim veren öğretmenler, “vatan haini” ve “ikiyüzlü” olarak suçlanarak hapsedilmiştir.⁷ 2020 yılından itibaren yaklaşık 900.000 Türk çocuğu, ailelerinden alınarak Çin dili, kültürü ve komünist ideolojiye adapte olmaları için yatılı okullara veya yetimhanelere yerleştirilmiştir.⁸

1 Bu makalede Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek ve Tatar gibi Türk ve müslüman halklar, genel bir çerçevede “Uygur” ya da “Türk” adı altında ele alınmaktadır. Aksi belirtilmedikçe, metin boyunca geçen “Uygur” ve “Türk” ifadeleri bu toplulukların tamamını kapsamaktadır.

2 Zenz, “Beyond the Camps”, s. 1-3.

3 Sintash, *Elimination of Uyghur Identity*, s. 1; Murphy, v.dğr., *Laundering Cotton*, s. 9-11.

4 Human Rights Watch, “China: Hundreds of Uyghur Village Names Change”.

5 Millward, *Eurasian Crossroads*, s. 393-404.

6 Lipes, “China Bans Uyghur Language”.

7 Human Rights Watch, “Break Their Lineage”, s. 1.

8 Office of International Religious Freedom, *2021 Report on International Religious Freedom*.

Çin hükümeti, aynı zamanda Uygur tarihini yeniden şekillendirmeyi amaçlamakta, Uygurlar’ın Türk kökenlerini reddederek onları “Zhonghua minzu” (中华民族) yani Çin ulusunun ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamaktadır.⁹ Bu kapsamda propaganda içerikli yayınlar yayımlanmakta ve yetkililer tarafından Uygurlar’ın Türk olmadığına dair yazılar kaleme alınmaktadır.¹⁰ “Etnik birlik” (民族团结) politikası çerçevesinde, Uygur kadınlarının Han erkekleriyle evlenmeleri teşvik edilmekte¹¹ ve Uygurlar’a geleneksel Çin kıyafetleri giydirilerek çeşitli Çin bayramlarının gösterişli ve geniş katılımlı kutlatılması yaygın bir hale gelmiştir. Doğum oranlarını düşürmek amacıyla Uygur kadınlarına zorla rahim içi doğum kontrol cihazları (IUD) takılmaktadır. Bunun sonucunda Hotan ve Kâşgar’da 2015-2018 yılları arasında doğum oranlarında %84’lük bir düşüş yaşanmış ve nüfus kaybının 2,6 ile 4,5 milyon arasında olduğu tahmin edilmişti.¹² Ayrıca seyahat özgürlüğü kısıtlanmakta, iletişim engellenmekte, yüksek teknoloji ile desteklenen toplu gözetim politikaları uygulanmaktadır.¹³

Bu politikalar kapsamı ve etkisi bakımından benzeri görülmemiş düzeydedir. Camilerin yıkılması, İslamî pratiklerin radikal unsurlarla özdeşleştirilerek yasaklanması, bunun yerine Çin bayramlarının teşvik edilmesi; Uygurca’nın kamu kurumlarında kullanımının yasaklanması; birçok köyün yıkılması ve geri kalanların adlarının Çince’ye değiştirilmesi; Çinliler’le evlenmenin teşvik edilmesi; hatta Uygurlar’ın Türk kökenli olmadığını ileri süren söylemlerin dolaşıma sokulması gibi birçok uygulamaya bakıldığında Çin Devleti’nin temel amacının Uygurlar’ın tarihsel ve kültürel kimliğini silmek olduğu sonucuna varmak mümkündür. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Çek Cumhuriyeti dahil olmak üzere on bir demokratik ülke, Çin’in politikalarını soykırım veya insanlığa karşı suç olarak tanımlamıştır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ise bu uygulamaların insanlığa karşı suç teşkil edebileceğini belirtmiştir.¹⁴

Bu bağlamda Çin’in izlediği politikaların arkasındaki gerekçelere ilişkin çeşitli sorular gündeme gelmektedir. Bunlardan en önemlisi, aynı dini paylaşımlarına rağmen Hui halkının niçin Uygurlar kadar kapsamlı bir baskıya maruz kalmadığı ya da iki etnik gruba yönelik baskı politikalarının niçin farklılık gösterdiği. Bu konu, hem Çin’in resmi söyleminden etkilenenler hem de bölgedeki gelişmelere dair sınırlı bilgiye sahip olanlar

9 Stroup, “Good Minzu and bad Muslims”, s. 1231.

10 Tuniyaz, “Correctly Understand the History of the Uyghur Nationality”.

11 Byler, “Uyghur love”.

12 Zenz, *Sterilizations, IUDs*; “End the dominance of the Uyghur ethnic group”, s. 291–312.

13 ASPI, “How mass surveillance works in Xinjiang”, 2019.

14 ASPI, “How mass surveillance works in Xinjiang,” 2019.

tarafından sıkça dile getirilmektedir. Son derece yerinde ve önemli olan bu soru, çalışmamızın temel odak noktasını oluşturarak kapsamlı bir analizle cevaplanmaya çalışılacaktır.

Mevcut araştırmalarda, Hui müslümanlarının Uygurlar gibi varoluşsal bir tehdit olarak görülmediği öne sürülmektedir. Garcia'ya göre, Çin hükümeti Hui müslümanlarını politik olarak örgütsüz ve ayrılıkçı bir gündemden yoksun oldukları için baskı altına almamaktadır. Uygurlar ise bağımsızlık talepleri ve örgütlü direnişleri sebebiyle daha sert müdahalelere maruz kalmaktadır.¹⁵ Ma'ya göre, Hui halkı tarihsel olarak ticaret ve kültürel araçlar olarak konumlandıkları için, Çin toplumuna daha kolay entegre olmuş ve bu sayede daha az tehdit olarak algılanmıştır. Bu durum, kültürel kimliklerini ve ayrılıkçı eğilimlerini korumaya çalışan Uygurlar'ın maruz kaldığı baskılarla keskin bir tezat oluşturmaktadır.¹⁶ Ernazarov da Huiler'in tarihsel olarak Çin toplumuna uyum sağlayarak entegre olduklarını, özellikle Ming hanedanlığı döneminde önemli pozisyonlarda bulunarak dinî, siyasi ve ekonomik özgürlükler kazandıklarını vurgulamaktadır.¹⁷ Ancak Huiler'in her dönemde devletle uyum içinde olduklarını söylemek güçtür; bu çalışmanın sonraki bölümünde anlatıldığı gibi özellikle Ming hanedanlığı döneminde yoğun kültürel baskılara ve etnik ayrımcılığa maruz kalmışlardır.

Bazı çalışmalar ise konuyu kültürel kimlik perspektifinden ele alarak, Uygurlar'ın Çinliler'den kültürel olarak daha farklı, Hui müslümanlarının ise daha yakın olduğu için tehdit olarak algılanmadığı öne sürülmektedir.¹⁸ Ancak bu çalışmaların çoğu belirli bir kısa döneme odaklanmakta ve uzun vadeli tarihsel süreçleri göz ardı etmektedir. Mesela Gönül ve Rogenhore 1990 yılı sonrası dönemi ele almakta olup, Çin Halk Cumhuriyeti öncesindeki politikaları ve etkileşimler kapsam dışı bırakılmıştır.¹⁹ Oysa Çin'in bu farklı bakış açısının kökenlerini ve gelişimini anlamak için daha geniş bir tarihsel perspektiften değerlendirme yapmak büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Çin'in kültüre niçin bu kadar önem verdiği ve Hui kültürünün ciddi bir sorun olarak görülmediğini anlamak, konuyu derinlemesine kavramak için kritik bir gerekliliktir.

Dolayısıyla bu çalışma, Çin'in farklı etnik gruplara yönelik algılarının tarihsel dönüşümünü analiz ederek, Uygurlar ve Hui müslümanlarına uygulanan politikaların kökenlerini tarihsel etkileşim ve kültürel Çinlileşme

15 Garcia, "Resistance and Assimilation", s. 282-293.

16 Ma, "The Middleman", s. 326-337.

17 Ernazarov, "The Process Of Settling Muslims", s. 90-98.

18 Zhang, "An Analysis of China's Muslim-Related Policies", s. 45-55; Durneika, "China's Favored Muslims?" s. 1; McKinney, "China's Muslims: Separatism," s. v.

19 Gonul - Rogenhofer, "The Disappearance of the 'Model Muslim Minority'", s. 2.

seviyelerindeki farklılıklar, Çin'in homojen ulus inşası çabaları ve bu bağlamda tehdit algısı çerçevesinde değerlendirilecektir.

Kavramların makale içinde doğru kullanımını sağlamak açısından Çinlilik, Çinlileşme ve asimilasyon gibi terimlerin anlamlarını netleştirmek önemlidir. Çinlilik kimliği, etnik veya ırksal özelliklerden ziyade kültürel ve yaşam tarzına dayanan, sınırları tarihsel bağlamda genişleyip daralabilen sosyopolitik bir kimliktir. İlerleyen bölümlerde ayrıntılı inceleneceği üzere, 1900'lerde modern Çin kimliğinin inşası sırasında Çinli entelektüeller *Zhongguoren* (Çinli) ve *Zhonghua minzu* (Çin ulusu) kavramlarını ortaya koymuşlardır. Bu dönemin önde gelen düşünürlerinden Liang Qichao, yabancı toplumlarla karşılaştığında içgüdüsel olarak kendini *Zhongguo insanı* olarak gören herkesin *Zhonghua minzu* üyesi olduğunu ileri sürmüş, bu kapsamda Mançu ve Moğollar'ı da *Zhonghua minzu*, yani Çin ulusu içinde değerlendirmiştir.²⁰

Çinlileşme kavramı Çince *Huahua* (华化) ve *Hanhua* (汉化) terimleriyle ifade edilir. Han (汉) terimi günümüzde Çin nüfusunun yaklaşık %92'sini oluşturan etnik grubu ifade ederken, *Hua* (华) terimi daha geniş kapsamlı olup Han ve Konfüçyüsçü kültürel kodları benimsemiş Han olmayan grupları da içermektedir. Diğer taraftan *Hua* (化) terimi ise Han olmayanları kültürel açıdan dönüştürmek ve medenileştirmek anlamına gelir. Batı literatüründe bu süreç *Sinicisation*, *Sinofication* veya *Sinification* olarak ifade edilmiş ve Han olmayanların asimilasyon ve akültürasyon süreçlerini göstermektedir. Çinlileşme kavramı Batı akademik literatüründe ilk defa Alman antropolog Berthold Laufer tarafından kullanılmıştır. Laufer, 1900'lerin başında yaptığı saha araştırmalarında Çin'in güneyindeki Lolo halkının Çince soyadı kullanmasını Çinlileşme olarak tanımlamıştır. Çinli antropolog Chen Yuan ise 1923 yılında Çinlileşmeyi Konfüçyüsçülük, Taoizm, edebiyat, sanat, ritüeller, gelenekler ve kadın eğitimi gibi kültürel kodlarla asimilasyon olarak ele almıştır.²¹ Leibold'un yakın tarihli çalışmalarında da Çinlileşmenin dil, kültür, bürokrasi, görgü kuralları ve gelenekler üzerinden ölçüldüğü ve tarihsel dönemlere göre hızının farklılık gösterdiği vurgulanmaktadır.²²

Sonuç olarak, Çinlileşme ve asimilasyon, Han olmayan etnik grupların, Konfüçyüs ahlak ve kültürel kodlarının taşıyıcısı olan Han kültürüne adaptasyon sürecini ifade eder. Laufer, Chen ve Leibold'un çalışmalarında ifade edildiği gibi Çinlileşme süreci çeşitli seviyelerde akültürasyon, entegrasyon ve asimilasyon süreçlerini kapsamaktadır. Asimilasyon gerek kavramsal

20 Li, “From the Xia people, the Han people to the Chinese nation,” s. 15.

21 Cheng, “The Evolution of ‘Sinicisation’”, s. 321-342.

22 Leibold - Chen, “Han-Centrism”, s. 3.

gerekse olgusal açıdan tartışmalı ve sınırları net olmayan bir kavram olduğundan²³ bu çalışmada, Çinlileşme kavramı bir asimilasyon değil, daha kapsamlı ve nüanslı süreci kapsayan akültürasyon olma durumunu göstermektedir. Makalenin konusu olan Uygur ve Huiler'in Çinlileşmesi de bu çerçevede düşünülmelidir.

Çin'in Ötekilere Bakışının Tarihsel ve Düşünsel Kökeni ve “Yabani” ve “Ehlileştirilmiş” Barbarlar

Çin kültürü Sarı ve Yangtze nehirlerinin orta havzalarıyla sınırlanan coğrafi bölgede şekillenmiştir. Çin halkı, tarihsel olarak bu bölgenin dışındaki topluluklarla -yerel dillerinde genellikle “dört barbar” (四夷) olarak adlandırılan Çinli olmayan gruplarla- sürekli komşuluk ilişkileri içinde olmuştur. Shang ve Zhou hanedanlıkları döneminde bu topluluklar Çin topraklarına çeşitli saldırılarda bulunmuş; bu durum, Çin halkını kültürel kimliğini koruma ve üstünlük iddiasını pekiştirme yönünde harekete geçirmiştir. Buna karşılık Çinliler kültürel farklılıkları temel alan hiyerarşik bir sistem inşa etmiş; bu sistemde Çinli olmayanlar aşağı, yabani, vahşi ve barbar olarak konumlandırılmış, potansiyel tehdit unsurları olarak değerlendirilmiştir. Zamanla bu bakış açısı, Çin merkezli söylemlerle beslenmiş; Konfüçyüs klasiklerinde de sıkça rastlanan ve Çinli filozofların katkılarıyla sistematik bir düşünce haline gelen bir kültürel üstünlük anlayışına dönüşmüştür.

Liji (Âyinler kitabı) hiyerarşik beş bölgeden bahsetmekte olup, bu modele göre kültürel gelişmişlik Çin imparatorluk merkezinden uzaklaştıkça azalmaktadır.²⁴ “Dört barbarlar” bu medeniyet merkezinin uzak çevre bölgelerinde yaşamaktadır. Kuzeydeki “barbarlar” *Beidi* (北狄), doğudakiler *Dongyi* (东夷), güneydekiler *Nanman* (南蛮) ve batıdakiler *Xirong* (西戎) olarak isimlendirilmiştir. Bu isimler aşağılayıcı çağrışımlar taşır ve üstelik kullanılan Çince karakterler genellikle hayvanlar için kullanılan vuruşlarıdır. *Yi* “ölü beden” veya “köleleştirilmiş düşman” anlamına geliyorken, *Man* bir yılanla atıfta bulunmaktadır. *Di* ve *Rong* ise sırasıyla “av köpekli insanlar” ve “kavgacı kabileler” anlamına gelmektedir.²⁵ Bazı tarihî kayıtlarda “dört barbar”, yaşadığı bölgeleri kastederek hep birlikte “Guifang” (鬼方) yani şeytanlar veya canavarlar ülkesi olarak adlandırılmıştır²⁶ ve genellikle aşağılayıcı bir şekilde kurtlar ve çakallar, insan görünümlü hayvanlar veya hayvan unsurlarına sahip insanlar olarak sıfatlandırılmıştır.²⁷ Mesela Çin

23 Callan, “The Ethics of Assimilation,” s. 472; Hirsch, “Assimilation as Concept and as Process,” s. 1.

24 Dikotter, *The Discourse of Race in Modern China*, s. 4-6.

25 Yang, “Perceptions of the Barbarian,” s. 218-232.

26 Loewe - Shaughnessy, *The Cambridge History of Ancient China*, s. 269.

27 Poo, *Enemies of Civilization*, s. 83-84.

klasiklerinden *Shanhaijing* ve Taoist eser *Huainanzi*’de Çinli olmayan insanlar, insanlıktan çıkarılmış, aşağılık, hayvani, tek gözlü, üç başlı, tek kollu, basit, aptal, üç gözlü fantastik kabileler olarak tasvir edilmiştir.²⁸ Ayrıca Çince kayıtlarda bu halkların isimleri 1930’lara kadar hayvanlar için kullanılan vuruşlu karakterlerle yazılmıştır.²⁹

Bu bakış açısı, Çinli ve Çinli olmayan halklar arasındaki sosyopolitik düzeni şekillendiren düşünce okulları, özellikle de Konfüçyüsçülük tarafından sistemleştirilmiştir. *Shujing*, *Shijing* ve *Chunqiu* gibi temel Konfüçyüs metinleri, Çin kültürel üstünlüğünü esas alan ve *Tianxia* (天下; “göklerin altındaki her şey”) adıyla bilinen dünya düzenini yüceltmektedir. Konfüçyüs’ün, “Kralı olan barbarlar bile başsız Çin toplumuyla boy ölçüşemez” sözü (夷狄之有君，不如诸夏者亡也), Çin’in kültürel merkeziliğini vurgularken; Mencius’un “Barbarların Çin’e dönüştürüldüğünü duydum, ama Çin’in barbarlara dönüştüğünü duymadım” ifadesi (吾闻用夏变夷者，未闻变于夷者也), tek yönlü bir kültürel asimilasyon anlayışını yansıtır.³⁰

Çin hanedanlıklarıyla “dört barbar” olarak adlandırılan gruplar arasındaki tarihsel mücadele ve bunun beraberinde gelişen kültürel temas, Çinli olmayanlara yönelik hem üstünlük hem de tehdit algısını beslemiştir. Çinliler, barbarların Çin’e egemenliğini medeniyetin çöküşü olarak değerlendirmiş; “Devlet ve toplum yıkılsa dahi barbarların Çin’i yönetmesine izin verilmez” (宁可国破家亡，也不让夷狄统一中国) görüşü bu anlayışı yansıtmaktadır.³¹

Bu bağlamda, önemli bir Konfüçyüs klasiği olan *Gongyang Zhuan* (公羊传), Çinli-barbar ilişkisini düzenleyen ve “büyük birlik” (大一统) idealini temel alan bir siyaset felsefesi olan *Hua-Yi düzeni* (华夷秩序) yani Çin-barbar düzenini geliştirmiştir. Bu anlayışa göre, Çin ya da *Hua* kültürü asil ve üstün, barbar kültürü ise aşağı, uyumsuz ve tehdit edicidir; ikili ilişkide ise Çinli “efendi”, barbar “hizmetçi”dir ve tersi mümkün değildir.³² Dolayısıyla “büyük birlik” çerçevesinde kültürel birleşme ancak barbarların Çin’e entegre olmasıyla mümkündür. Bunun için “Çin ile barbarları dönüştür” (用夏变夷), “Çin ‘barbar’ savunması” (华夷之防) gibi felsefe kavramları geliştirilmiştir. İlk Çin kültürel kodlarına uyarak “barbarları” dönüştürerek Çinli gibi yaşayabilmeyi mümkün kılarken, sonrakisi ise Çinli olmayanları düşünce ve politik olarak kabul etmemeyi meşrulaştırmıştır.

28 Meserve, “The Inhospitable Land of the Barbarian”, s. 55-56.

29 Dikotter, *The Discourse of Race*, s. 4.

30 Chun, *A General History of Chinese Political Thought*, s. 362.

31 Liu, *History of Chinese Political Thought*, s. 389; Yun, “A Preliminary Study on Yelu Chucai’s Thought”, s. 70-74.

32 Liu, *History of Chinese Political Thought*, s. 389.

İşte bu sistematik düşünce tarzı Çin medeniyetini koruma, devam ettirme ve Çinli olmayan milletleri kendi içinde entegre etme yani “barbarları” “ehlileştirme” çerçevesini şekillendirmiştir. Çinli ünlü sosyolog ve modern Çin ulus teorisinin en önemli mimarlarından biri olan Fei Xiaotong’a göre, Çinliler ve Çinli olmayanlar arasındaki bu düzen, hatta politik bölünmeler ve “barbarlar”ın Çin’i işgal ettiği dönemlere rağmen, tarih boyunca Çin’in bütünlüğünü ve istikrarını korumada önemli bir rol oynamıştır.³³

Farklı medeniyetlerin karşılaşması sonucunda savunmacı bir pozisyon alarak gelişen bu düşünce biçimi, zamanla önemli bir siyaset felsefesi haline gelmiştir. Hatta Çin’e askeri gücüyle hâkim olan yabancı hanedanlıklar dahi bu anlayışa ve düzene göre kendilerini bir şekilde Çinli olarak tanıtmaya zorunluluğu hissetmiştir. Mesela XIII. yüzyılda Moğollar Çin’i istila ettiğinde, halkın desteğini kazanmak amacıyla Hao Jing (郝经) liderliğindeki Konfüçyüsçü düşünörlere “Çinli” ve “barbar” ayırımını yeniden tanımlattırmışlardır. Hao Jing, etnik köken yerine siyasî ve kültürel değerleri esas alarak, Konfüçyüsçü yönetim ilkelerini benimseyen her hükümdarın, kökeni ne olursa olsun, bir Çinli gibi Çin’i meşru biçimde yönetebileceğini yorumunu getirmiştir.³⁴ Aynı şekilde 1636’dan 1912’ye kadar yaklaşık 300 yıl boyunca Çin’i yöneten Mançu hanedanlığı imparatoru Yongzheng, etnik kimliği sebebiyle Çin halkının büyük bir isyanıyla karşı karşıya kalmıştır. Buna karşılık olarak Mançular’ın ve kendisinin Çin’in bölünmüşlük vaziyetine son vererek Konfüçyüs’ün “büyük birlik” ilkesini getirdiğini ve bundan dolayı bir Çinli imparatoru olduğunu söyleyerek savunma yapmıştır.³⁵

Özetle, bu dünya görüşü Çin medeniyetini diğerlerinden üstün kabul eder. Farklı kültürler ve topluluklar potansiyel tehdit olarak değerlendirilir ve ikili ilişkiler bu hiyerarşik anlayış çerçevesinde şekillendirilir. Bu düşünce Çinli olmayan halkların “büyük birlik” ideali doğrultusunda Çin kültürüne entegre edilmesini ve homojen bir toplum yapısının oluşturulmasını hedefler. Çin tarihindeki çeşitli örneklerde, Çinli olmayan ama Çin sınırları içinde yaşayan topluluklar bu düzen çerçevesinde Çimlileştirme baskısına maruz kalmış ve bu süreç büyük ölçüde başarılı olmuştur; Çimlileşmeye başladıklarında ise bu baskılar azalmış veya tamamen ortadan kalkmıştır.

33 Fei, *The Diverse and Unified Structure of Zhonghua Minzu*, s. 338-343.

34 Sun, *History of Chinese Political Thought*, s. 371-373.

35 Ge, *History of Chinese Political Thought*, s. 433-439.

Çin-Hui İlişkileri: “Yabanilikten” “Ehlîleşmeye” Giden Süreç

1. Tehlikeli “Barbarlar” Olarak Huiler

Hui müslümanlarının kökenleri, Arap, Pers ve Türkler’in İpek yolu üzerinden Çin’e göç etmeye başladığı VII. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Başlangıçta Tang hanedanlığı döneminin ticaret merkezlerine yerleşen bu göçmenler, zamanla Çin’in çeşitli bölgelerine, özellikle güneydoğu kıyı şehirlerine ve kuzeybatı sınır bölgelerine yayılmışlardır.³⁶ Tang ve Song hanedanları döneminde (VII-XII. yüzyıl), İslâmî uygulamalarını sürdüren bu topluluklar, aynı zamanda yavaş yavaş Çin kültüründen etkilenmiş ve kendilerini ayrı bir topluluk olarak inşa etmişlerdir.³⁷ Çinliler’le evlilikler yapmış, Çince’yi kullanmaya başlamış ve bu sebeple bazı araştırmacılara göre İslâm’ın Çinlileşmesinin temelini oluşturmuşlardır.³⁸

Ancak Güney Song hanedanlığı (1127-1279) döneminde, Çinli bilginler Konfüçyüsçülüğü yeniden yorumlayarak hükümetin meşruiyetini tek temel olarak belirlemişlerdir. Sonuç olarak, İslâm da dahil olmak üzere diğer bütün rakip düşünceler, Çin toplumu ve kültürü için bir tehdit olarak görülmüştür.³⁹ Bu Neo-Konfüçyüsçülük, uyum ve istikrara büyük önem verdiği için, müslümanların Çin Devleti’ne karşı isyankâr bir tutum sergilemeleri durumunda sert bir şekilde cezalandırılacakları anlamına geliyordu.⁴⁰ Bu durum, Hui müslümanlarının gelecekte kültür ve inanç açısından Çin kültürüyle bir şekilde uzlaşmak zorunda kalacaklarının habercisiydi.

Moğollar’ın XIII. yüzyılda Çin’i fethetmesi, Hui müslümanlarının tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Moğollar, Çin’de farklı dinlere karşı hoşgörülü bir yaklaşım benimsemekle beraber hiyerarşik bir toplum düzeni oluşturmuşlardır. Bu sınıflandırmaya göre, Moğollar birinci sırada yer alırken, Hui müslümanlarını da kapsayan Uygurlar, Ortadoğu coğrafyasından getirilen Türk, Pers ve Arap müslümanları ikinci sırada, Kuzeyli Çinliler üçüncü sırada, Güneyli Çinliler ise en alt tabakada yer almıştır. O dönemde Hui ve diğer müslümanlar, renkli gözleriyle dikkat çektikleri için “renkli gözlüler” anlamına gelen *Semu* (色目人) olarak adlandırılmıştır.⁴¹ Moğollar kalabalık Çin toplumunun gücünü dengelemek için Hui ve diğer *Semu halklarını* yönetici sınıfın bir parçası yapmıştır.⁴²

36 Green, “Tracing Muslim Roots,” s. 34-35.

37 Frankel, “Chinese-Islamic Connections”, s. 569-583.

38 He, “Past and Present” in *Chinese Islam*, s. 57.

39 Bol, “This Culture of Ours”.

40 Ching, “Ethnic Tensions between the Han and the Hui”, s. 66-82.

41 Chang, “The Ming Empire”, s. 4.

42 Dillon, “China’s Islamic Frontiers”, s. 97-104.

Moğol yönetimi Çin siyaset felsefesinde köklü değişime yol açmıştır. Kendilerini “barbarlar”dan üstün gören Çinliler için bu durumun kabul edilmesi oldukça zor olmuştur. Moğollar ise Konfüçyüsçü bilginlere ve öğretilerine pek değer vermemiştir. Bu yüzden Moğollar’ın meşruiyeti büyük tartışmalara sebep olmuş ama onların askerî gücü karşısında bir şey yapamamışlardır. Dolayısıyla Konfüçyüsçü düşünürler, etkilerini sürdürebilmek ve bir uzlaşa sağlamak için Çinli-barbar düzenine yeni yorum getirmek zorunda kalmıştır. Yukarıda bahsedildiği gibi Konfüçyüsçü bilgin Hao Jing’in meşrutiyeti Konfüçyüsçü ilkelere bağlayarak, Moğol saltanatının da bir Çinli hanedanı olduğunu ileri sürmüştür.⁴³ Bu yorum, iki taraf arasında iş birliğinin inşa edilmesine zemin hazırlamıştır.

XIV. yüzyıla gelindiğinde, Zhu Yuanzhang liderliğinde Çin halkı Moğol hanedanlığını yıkarak kendi hakimiyetini kurdu. İmparator Zhu, Hao tarafından ortaya atılan yorumu tamamen reddetmiş ve Çinliler’in yönetmesinin doğal düzen olduğunu, “barbarlar”ın ise boyun eğmeye devam etmesi gerektiğini savunmuştur. Moğollar’ın Çin halkını yöneterek bu doğal düzeni ihlal ettiğini ve hiçbir “barbar”ın Çinliler’i yönetmemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁴ Bir başka Çinli bilgin Fang Xiaoru, “barbarlar”ın Çinliler’in üzerine çıkarılmasının dünyayı bir hayvan çiftliğine dönüştüreceğini ileri sürmüş, böyle bir senaryoyu, köpeklerin veya atların insanların evlerini işgal etmesine benzetmiştir.⁴⁵

Moğol yönetimi sırasında, Hui müslümanlarının da içinde bulunduğu *Semu* topluluğunun yönetim tabakasında yer alması, Ming hanedanının ilk döneminde bir rövanşla karşılık bulmuştur. İmparator Zhu, Hui müslümanlarını dışlamayı, aşağılamayı ve asimile etmeyi amaçlayan bir dizi uygulamayı “*Büyük Ming Kanunu*” çerçevesinde yasallaştırmış ve aşağıdaki politikaları hayata geçirmiştir:

1. Hui müslümanları da dahil olmak üzere *Semu* topluluğunun dili, yazıları, isimleri (İslamî isimler dahil), soyadları ve kıyafetleri yasaklanmıştır.⁴⁶
2. Kendi toplulukları içinde evlenmeleri yasaklanmış ve Çinliler’le evlenmeye zorlanmışlardır. Bu yasağa uymayanlar seksen kırbaç ve köleleştirme ile cezalandırılmıştır.⁴⁷

43 Yang, “How the ‘Mandate of Heaven’ Transfers”, s. 22.

44 Ge, *History of Chinese Political Thought*, s. 28-29.

45 Fincher, *China as a race, culture, and nation*, s. 59-60.

46 Tan, “The Islamization of Southeast Asia”, s. 9; Ma, “Zhu Yuanzhang discriminated against the *Semu* people”, s. 98-99.

47 Yonglin, trc., *The Great Ming Code*, s. 88.

3. Hareket özgürlükleri kısıtlanmış, Kraliyet Müzik ve Dans Akademisi’nde (教坊) müslümanların domuz derisinden yapılmış ayakkabılar giymeleri zorunlu tutulmuş, ata binmeleri yasaklanmıştır. Sokakta rastlandıklarında sıradan insanlar tarafından dövülerek öldürölmelerine izin verilmiştir.⁴⁸

Bu politikalar, yaygın bir kültürel Çinlileşmeye yol açmıştır. Birçok müslüman isimleri kısa sürede kaybolmuş ya da Çin soyadı sistemine uygun hale getirilmiştir. Çinliler’le yapılan evlilikler, Hui müslümanlarının hem fiziksel hem de kültürel olarak Çinlileşmesine sebep olmuştur. Çin kültürel normlarına uyum sağlayan Huiler, zamanla baskın Çin yaşam tarzını benimsemişlerdir. Daha sonra dinî inançlarını sürdürebilseler de günlük yaşamda açık bir şekilde Çinlileşmişlerdir. İmparator Zhu’nun bu politikalarını ele alan bir araştırmaya göre, bu uygulamaların temel amacı Hui müslümanlarını Çin toplumuyla kültürel ve fiziksel olarak bütünleştirerek, gelecekte ortaya çıkabilecek görünür farklılıklardan kaynaklanan ayrımcılık ihtimalini azaltmaktır. Bu süreç sonucunda yaklaşık 4 milyon müslümanın Çin kültürüne akkültüre edildiği kaydedilmiştir.⁴⁹

Ming hanedanı dönemindeki bu politikalar, Hui “barbarlar”ın Çin kültürüne entegre olarak “ehlîleşmesi”, “yabani barbar” kimliğinden çıkması, dolayısıyla bir tehdit olarak algılanmamasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu ağır entegre süreçlerinin ardından ise İslam “Çinlileşmiş” bir formda gelişim göstermeye başlamış ve müslümanlara eskiye göre daha iyi davranılmıştır. Sonradan büyük camiler inşa edilmiş,⁵⁰ müslüman komutanlar önemli görevler üstlenmiş ve Hui müslümanı Zheng He (郑和), Ming hanedanı donanmasının başına getirilmiştir. Zheng gerçekleştirdiği görkemli deniz seferleriyle dünya tarihine adını yazdırmıştır.

Mançu Qing hanedanlığı (1644-1911) döneminde Hui müslümanlarının yaşam tarzı önemli dönüşümler geçirmiştir. Bu dönemde, İslam’ın Çinlileştirilmiş bir yorumu olan Han Kitap geleneği Hui toplumunda etkili olmuş; ardından ise bu anlayıştan oldukça farklı iki mezhebin yayılması kimlik arayışlarını derinleştirmiştir. Ortaya çıkan mezhepsel ayrışmalar hem toplumsal çatışmalara hem de devletle yaşanan gerilimlere sebep olmuş ve bazı bölgelerde şiddetli katliamlarla sonuçlanmıştır. XVII. yüzyılın ortalarında Wang Daiyu, Ma Zhu ve Liu Zhi gibi Hui âlimleri, Neo-Konfüçyanist düşünceyle uyumlu bir İslamî yorum geliştirme amacıyla Han Kitap geleneğini oluşturmuşlardır. Bu entelektüel çaba, İslamî kavramlarla Konfüçyanist felsefe arasında yapıcı bir etkileşim kurmuş; hatta Konfüçyüs’ün

48 Ma, “Zhu Yuanzhang discriminated against the Semu people”, s. 98-99.

49 Chang, *The Ming Empire*, s. 4.

50 Berlie, *Islam in China*, s. 1-8.

peygambervari bir figür olarak yorumlanmasına imkân tanımıştır. Han Kitap geleneği, farklı dinî gelenekler arasındaki ahlaki ve metafizik ortaklıkları takdir eden, Çin kültürel bağlamıyla uyumlu bir İslam anlayışını ortaya koymuştur.⁵¹

1700'lü yıllarda ise Doğu Türkistan kökenli Nakşibendî tarikatı lideri Afak Hoca'nın öğretilerinden yola çıkarak Khafiye tarikatı kurulmuş, tarikat 1723'te yeni lider Ma Laichi'nin Mekke'ye gitmesi, Yemen ve Buhara gibi ilim merkezlerinde uzun bir dönemi geçirerek Gansu'ya geri dönmesiyle yeni ivme kazanmıştır. Ma getirdiği yeni kaynaklarla reform yapmaya başlamıştır. Sonuçta 1740 yılında eski din anlayışını temsil edenlerle arasında kavga çıkmış, 1749 yılında Ma mahkemeye şikâyet edilmiştir.⁵²

1761 yılında bir başka şeyh Ma Mingxin, Mekke ve Yemen'de on altı yıllık dinî eğitimini tamamladıktan sonra Gansu'ya dönmüştür. Ma Mingxin, Sufi Jahiriye tarikatını kurarak Hui kimliğinin tehlike altında olduğunu vurguladı ve Çinlileşmeyi reddetti.⁵³ Bu iki sufi tarikatı, özellikle Jahiriye, Huiler arasında eskiden var olan ve Çin kültürüyle uyum sağlayan dinî görüşten farklılık gösteriyordu. Jahiriye tarikatı, bir taraftan Hui halkına yeni bir kültürel kimlik kazandırırken,⁵⁴ öbür taraftan Khafiye tarikatıyla derin ve uzun süreli çatışmaya girmişti. Müslüman olmayan devlete karşı tutumu ise Jahiriye'nin daha sert ve militanca, Khafiye ise uysal olmuştur. Devlet ise bölgeye daha yeni girmiş olan bu tarikatları tehdit unsuru olarak algılamış olsa da Khafiye tarikatının tutumundan dolayı diğerini hedef almıştır.⁵⁵ Han Kitap geleneğini savunan Huiler de dikkate alındığında, Hui toplumunun yaşadığı coğrafyanın genişliği ve benimsediği tarikatların çeşitliliği sebebiyle tek tip bir siyasî ve dinî görüşe sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan, Huiler her ne kadar Çin medeniyetine akkültüre olsalar da İslamî öğretilerin gerektirdiği pratik farklılıklar sebebiyle Han Çinliler'le tam uyum içinde olamamışlardır. Han elitleri ve halk arasındaki yaygın kanaat, Huiler'i genellikle ilkel, göçebe ve çoban topluluklar olarak görme eğilimindeydi. Sıkı evlilik kurallarını ahlaka aykırı buluyor; kültürlerini ise Konfüçyüsçü ahlaki ve medenî değerlerden yoksun olarak değerlendiyorlardı. Bu dönemde özellikle Jahiriye tarikatı öncülüğünde sufi İslam'ın yükselişi, iki taraf arasında artan bir düşmanlığa yol açmıştır. Han Çinli bürokratlarının ve savaş ağalarının devlet düzeyinde güç kazandığı

51 Alexander, "Islam in China", s. 27.

52 Lipman, *Familiar Strangers*, s. 68.

53 Ching, "Ethnic Tensions between the Han and the Hui", s. 71.

54 Gladney, *Muslim Chinese*, s. 48-50.

55 Lipman, *Familiar Strangers*, s. 88-91; Berlie, *Islam in China*, s. 41.

bu süreçte, yerel yöneticileri iki toplum arasındaki anlaşmazlıklarda Huiler’e adaletsizce hatta ırkçı davrandığı gözlemlenmektedir. Mesela 1781’de Çinliler tarafından yapılan adaletsiz uygulamalara karşı 3000 kadar Hui müslümanın ayaklanması sonucunda Ma Mingxin tutuklanmış ve idam edilmiştir.⁵⁶ Bu olay Huiler’le devlet ve Han toplulukları arasındaki gerilimi daha da arttırmıştır.

Araştırmalar, bu dönemde Han Çinlisi komutanların Huiler’e karşı uyguladığı ayırıcı ve ırkçı politikaların savaş suçlarına ve katliamlara yol açtığını göstermektedir. Hui toplumu hakkında kaleme alınan raporlarda ve emirlerde, isyancı, haydut ve ahlaksız gibi aşağılayıcı ifadeler kullanılmış, adları hayvanlar için kullanılan vuruşlarla yazılmıştır. Mesela *Huiler’in Bastırılmasının Kısa Kroniği* (平回纪略) adlı eserde Huiler; etik ve ahlak yok-sunu, zalim ve vicdansız olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca bu “çirkin” halkın Çin’den sürgün edilmesi, camilerinin yıkılması ve ibadetten uzak tutulması gerektiği belirtilmiştir. Bunun haricinde, Hui çocuklarının Çinli öğretmenler tarafından eğitilmesini zorunlu kılarak asimile edilmesi amaçlanmıştır. Huiler’in silahlı olarak üç kişiden fazla grup halinde dolaşması yasaklanmış ve bu yasağı ihlal edenler ağır cezalara çarptırılmıştır.⁵⁷

Aynı zamanda, devlet 1830’lardan sonra Batı emperyal güçlerinin saldırıları ve Çin tarihinin en büyük halk isyanlarından biri olan Taiping isyanıyla (1851-1864) sarsılmıştı. Taiping isyancılarının kontrol ettiği bölgelerin Hui yerleşim alanlarına yakın olması, Huiler’in bu isyandan etkilenebileceği korkusunu arttırmış ve devletin Hui toplumuna karşı daha sert politikalar benimsemesine sebep olmuştur. Mesela “Huiler’i görüldüğü yerde yok edin” şeklinde bildirimler yayımlanmıştır.⁵⁸ Bu durum, Hui toplumunun devlete ait askerler tarafından yağmalanması ve taciz edilmesi gibi tehlikeli bir ortam yaratmıştır.⁵⁹ Ancak hükümet, bu olaylara dair Hui toplumunun şikâyetlerini dikkate almamış; aksine, “Doğru ya da yanlış olup olmadığına bakılmaksın Hui halkı bastırılmalıdır” şeklinde emirler yayımlamıştır. Shaanxi’deki Huazhou’da, “Bir Hui bir Han Çinli’yi öldürürse on Hui öldürülmeli, ancak bir Çinli on Hui’yi öldürürse yalnızca bir kişi öldürülmelidir” şeklinde adaletsiz hükümler uygulanmıştır.⁶⁰ Ayrıca Hui tüccarlarına yönelik bürokratik kısıtlamalar getirilmiş ve sufi tarikatları özel olarak hedef alınmıştır.⁶¹

56 Ching, “Ethnic Tensions between the Han and the Hui”, s. 75.

57 Guan, *Northwest Hui Nationality and Islam*, s. 2–3.

58 a.g.e., s. 4.

59 Chu, *The Moslem rebellion*, s. 5; Spence, *The Search for Modern China*, s. 189.

60 Feng, “Shaanxi Hui Uprising”, s. 23.

61 Berlie, *Islam in China*, s. 66.

Durumun bu aşamaya gelmesine rağmen Mançu Qing hanedanlığının Hui müslümanlarına ya da İslam'a yönelik sistematik bir dışlayıcı politikasından bahsetmek doğru değildir. Mesela devleti temsil eden Mançu general-leri her ne kadar Huiler'in hizaya getirilmesi konusunda Han generalleriyle hemfikir olsa da, isyancılarla suçsuz halkın ayırt edilmesine ve müslüman-Çin düşmanlığına ya da daha büyük isyanlara yol açacak uygulamalardan uzak durulması hakkında ısrarcı olmuştur. Mesela Mançu General Ding An saraya yazdığı raporda Han General Liu Songshan'ın ayırt etmeden herkesi katlederek müslümanların daha sert atağa geçmesine sebep olduğunu anlatırken, bir başka Mançu Komutanı Mu Tushan ise Çinli Başkomutan Zuo Zongtang'ın Huiler'in barış teklifini kabul etmediğini, Han Çinlileri'nin bütün Huiler'in öldürülmesini istediklerini ve bunun sarayın emrine aykırı olmakla beraber iki toplum arasında düşmanlığa yol açacağı endişesini anlatan uzun bir mektup yazmıştır. Başkomutan Zuo ise Huiler'in kurnaz olduğunu, barış tekliflerinde samimi olmadığı fikrinde ısrar etmiştir. Anlaşılan Hui müslümanları arasında yeni bir dinî tarikatın yayılarak etnik ve dinî kimliğin Çinlileşmesine direnç gösterilmesi ve Çin'de aralıksız devam eden isyanlar Han halkı da dahil olmak üzere Han savaş ağalarında ırkçı bir bakış açısını şekillendirmiştir.⁶²

Bu olaylar silsilesi, Huiler'in Kuzeybatı Çin'de Shanxi, Ningxia ve Gansu eyaletlerinde ve Güney Çin'de Yunnan eyaletinde iki büyük isyan başlatmasına sebep olmuştur. Özellikle Yunnan bölgesinde, 1856 yılında Du Wenxiu liderliğinde büyük bir isyan başlamış ve aynı yıl Dali Sultanlığı adında bir Hui Devleti ilan edilmiştir. İlginçtir ki, bu devletin diplomatik dili Arapça olmuştur. İngiliz elçileri Burma'dan geldiklerinde, Çince'ye çevrilmesi gereken Arapça belgelerle karşılaşmışlardır. Du Wenxiu, Han Çinliler başta olmak üzere başka etnik grupları da kendi safına katmak için İslamî ve Çin etkilerini harmanlayarak kendini hem bir Konfüçyüsçü generalissimo hem de bir müslüman sultan olarak tanıtmıştır.⁶³ Ancak umduğu birlik sağlanamamış, üstelik askerî ve teknolojik açıdan Mançu ordusundan zayıf olduğundan 1872'de yok edilmiş ve Tonghai'daki sufi kalesi yıkılmıştır.⁶⁴

Generalissimo Du Wenxiu, Hui müslümanlarına yönelik bir katliamı önlemek amacıyla teslim olsa da devlet ordusu, aralarında 4000 kadın, çocuk ve yaşlının da bulunduğu yaklaşık 150.000 Hui'yi katlederek büyük bir katliam gerçekleştirmiştir.⁶⁵ Du'yun başı, öldürülenlerin kulaklarıyla doldurulmuş yirmi dört sepetle birlikte Pekin'e gönderilmiş ve Hui generalleri idam

62 Guan, *Northwest Hui Nationality and Islam*, s. 24.

63 Atwill, "Blinkered Visions", s. 62.

64 Berlie, *Islam in China*, s. 64.

65 Dali Prefecture Government, "Du Wenxiu".

edilmiştir. Bir zamanlar İslam’ın önemli bir merkezi olan Yunnan bölgesi, bu katliamın ardından telafisi imkânsız kayıplar yaşamıştır. İslam’ın eyaletteki birincil din olarak sahip olduğu konum, bir daha asla eski seviyesine ulaşamamıştır.⁶⁶

Her ne kadar resmî bir bağımsızlık ilanı yapılmasa da kuzeybatıdaki Hui isyanı, Yunnan isyanının gölgesinde kalmamıştır. 1860 yılında Jahiriye tarikâtının şeyhi Ma Hualong (马化龙), Jin Jibao kasabasında Hui halkını Han Çinliler’in saldırılarından korumak amacıyla örgütlemiştir.⁶⁷ Ma Hualong, bir yandan devlete teslim olduğunu beyan ederken, diğer yandan müslümanlara yönelik saldırıların devam ettiğini öne sürerek silah bırakmayı reddetmiştir. Mançu ve Han askerler, General Zuo Zongtang’ın kumandası altında büyük çaplı katliamlar gerçekleştirmiştir. Hui yerleşim yerleri tamamen yerle bir edilmiştir. 1869 yılında yalnızca bir şehirde yaklaşık 30.000 Hui katledilmiştir.⁶⁸ Buna karşılık, Hui ordusu da Lingzhou’da 100.000’den fazla Han Çinli’yi öldürmüş, mallarına el koymuş ve kadınlarını esir almıştır. Aynı ay içinde, Çin ordusu tarafından ele geçirilen bir kalede, asker-sivil ayırımı yapılmaksızın bütün Hui halkı katledilmiştir.⁶⁹

Savaş sona erene kadar bu tür katliamlar defalarca tekrarlanmıştır. Her iki taraf ağır kayıplar vermiştir. Devlet, savaşın getirdiği ekonomik yük sebebiyle yabancı bankalardan borç almak zorunda kalmıştır. Ancak nihayetinde Mançu ordusu zafer kazanmıştır. 1871 yılında müslümanların son direniş noktası olan Jin Jibao kuşatıldığında, Ma Hualong halkının affedilmesi umuduyla teslim olmuştur.⁷⁰ Fakat birkaç ay sonra, Ma Hualong, akrabaları da dahil olmak üzere yaklaşık 2000 destekçisiyle birlikte idam edilmiştir. Jin Jibao’da yaşayan 10.000’den fazla kadın, çocuk ve yaşlı erkek ise zorla başka bölgelere sürgün edilmiştir.⁷¹

Bunca kanlı savaş, etnik kin ve nefret yaşanırken vurgulanması gereken en önemli hususlardan biri, Hui toplumunun dağınık yapısı sebebiyle ayrılıkçılığın sınırlı kalmış olmasıdır. Nitekim Du Wenxiu da, yukarıda belirtildiği üzere çevresine Çinliler de dahil olmak üzere farklı toplulukları kendi safına çekmeye çalışmış ve kendini Konfüçyüsçü bir müslüman lider olarak tanımlamıştır. Bu sebeple söz konusu isyan, Marksist tarih yazımında ayrılıkçı bir hareket olarak değil, Mançu Qing hanedanı ve feodalizme karşı bir köylü isyanı olarak değerlendirilmiştir. Hui müslümanlarının bu

66 Berlie, *Islam in China*, s. 71.

67 Ching, “Ethnic Tensions between the Han and the Hui”, s. 78.

68 Chu, *The Moslem rebellion*, s. 132.

69 Li, “Major battles”, s. 95-124.

70 Ching, “Ethnic Tensions between the Han and the Hui”, s. 79.

71 Chu, *The Moslem rebellion*, s. 142.

konumu ise Çin etnik literatüründe, özellikle XX. yüzyılda “dinî meseleler için savaşmak ama devlet meselelerinden uzak durmak”, yani “bilinçli vatandaş olmamak” (争教不争国) şeklinde ifade edilmiştir.⁷² İşte bu, Çin Halk Cumhuriyeti döneminde Huiler’e yapılan etnik politikalarındaki ayrıcalığın sebeplerinin en başında geliyordu.

2. “Ehlîleşen Barbarlar”

Batı ile etkileşimde bulunmak, Mançu hanedanını hem modern teknolojiye ayak uydurmaya hem de yeni bir ulusal kimlik arayışına itmiştir. Etnik bölünmüşlüğü önüne geçmek amacıyla modern bir üst kimlik oluşturulması hedeflenmiştir. Ünlü reformcu ve modern Çin milliyetçiliğinin fikir babalarından biri olan Liang Qichao, bu meseleye hem klasik düşünce geleneğinden hem de sosyal Darwinist bir perspektiften yaklaşmıştır. Liang Qichao, dünyayı sarı, beyaz ve gri ırklar arasında süregelen bir mücadele olarak görmüş ve sarı ırkın, özellikle Mançular’ın, entelektüel olarak bu rekabete uygun olmadığını savunmuştur. Ancak sarı ırkın kurtuluşunun Çin’e, Çin’in kurtuluşunun ise kültürel ve entelektüel olarak üstün olduğuna inandığı Han Çinliler’e bağlı olduğunu öne sürmüştür. Onun ulusal kimlik inşası anlayışı, esas olarak iki temel fikir etrafında şekillenmiştir: Birincisi, Çin milliyetçiliğinin güçlendirilmesi; ikincisi ise Çinli olmayan diğer ulusların toprakları üzerinde idarî kontrolün sürdürülmesidir.

Liang eskiden beri devam eden barbar-Çinli ayrımını reddetmiş ama Han kültürünün üstünlüğünü savunmuştur. Herkes için üst bir kimliğin eksikliğini düşünerek 1902 yılında *Zhonghua minzi* (中华民族), Çin ulusu kimliğini öne sürmüştür.⁷³ Her ne kadar Liang muhalif ve fikirlerini sürekli değiştiren ve geliştiren bir düşünür olsa da onun Çin topraklarında yaşayan halklara bakışı dönemin Han milliyetçi entelektüellerinin ulus düşüncesine kıyasla kapsayıcı ve kucaklayıcıydı. Sert bir Han milliyetçisi olan Zhang Taiyan *Zhonghua* kimliğinin “barbarları” kapsamının yanlış olduğunu savunurken, Liang bir yabancı karşısında kendini Çinli olarak hisseden herkesin *Zhonghua* yani Çin ulusunun bir üyesi olduğunu, dolayısıyla Mançu ve Moğollar’ın da bu ulusun bir parçası olduğu görüşünü savunmuştur.⁷⁴ Erken Çin komünist liderlerinden Li Dazhao ve Chen Duxiu da 4 Mayıs Hareketi döneminde *Zhonghua minzu* kavramını Linag’in çizdiği çerçevede kullanmıştır ve 1931’den sonra Çin diasporası dahil olmak üzere herkes tarafından kabul edilmiştir.⁷⁵

72 Tao - Zhai, “The ‘Definition of Hui Nationality”, s. 12-27.

73 Leibold, “Searching for Han”, s. 214.

74 Li, “From the Xia people, the Han people to the Chinese nation”, s. 15.

75 Zheng, “Modern Chinese nationalism”, s. 22.

İşte bu yeni kimlik tartışmaları çerçevesinde, Hui müslümanları ve Uygurlar'ın farklı muamele görmelerinin teorik temelleri şekillenmiştir. *Zhonghua minzu* kavramı, Han kültürünü esas almış ve diğer halkların uzun vadede bu kültüre asimile edilmesini hedeflemiştir. Modern Çin'in kurucu figürlerinden Sun Yat-sen, 1920'li yıllarda yaptığı konuşmalarda bu yaklaşımı açıkça dile getirmiştir. 1920'de “Çin'deki bütün etnik grupları tek bir Çin ulusu içinde birleştirmeliyiz” derken, 1921'de ise “Milliyetçilik üzerinde çok çalışmalıyız, böylece Mançu, Moğol, Hui ve Tibet halkları Han halkımıza asimile olabilir ve büyük bir milliyetçi ülke haline gelebiliriz” ifadelerini kullanmıştır.⁷⁶ Burada Sun'un “Hui” kavramı içine Uygurlar'ı dahil edip etmediği tartışmalıdır. Qing döneminde “Hui” kimliği, genel olarak Doğu Türkistanlı Türkler de dahil olmak üzere bütün müslümanları kapsayan bir üst kimlik olarak kullanılmıştır. Ancak modern kimlik inşası sürecinde “Hui” kimliğinin tanımı önemli bir tartışma alanı haline gelmiştir. Bu bağlamda, “Hui”nin Türk müslümanlarını mı yoksa yalnızca Çince konuşan Huiler'i mi kapsayacağı sorusu çoğu zaman muğlak kalmış; konuya ilişkin birbirinden oldukça farklı görüşler ortaya atılmıştır.⁷⁷

Sun'un şovenist söylemlerine rağmen, onun liderliğini yaptığı Japonya'daki Devrimci İttifak teşkilatı içinde Hui üyeleri de yer alıyordu. Bu entelektüeller, Sun'un asimilasyoncu yaklaşımına karşı çıkarken, kendilerini Çin ulusunun ayrılmaz bir parçası olarak konumlandırmaya çalıştılar. Dinî ve etnik kimliklerini reddetmeden, bu kimlikleri kültürel ve medenî açıdan yeniden çerçeveleyerek Çinliliğe dahil ettiler. İslam'ı bir engel değil, çok etnikli bir Çin ulusunun inşasında birleştirici bir unsur olduğunu ileri sürdüler.⁷⁸ Bu yaklaşım, Liang'ın ulus anlayışıyla daha fazla örtüşmekteydi. Bu modern kimlik arayışlarına dahil olmak ve ayak uydurmak için Hui seçkinleri İslamî düşünce reformu yaptılar ve bilim, vatan severlik ve siyasî farkındalığı birleştirerek İslamî eğitimi modernleştirme teşebbüslerinde bulundular. Bu entegrasyon, Çin'in laik toplumuna ve ulus inşa sürecine aktif katkıda bulunanlar olarak katılmalarını sağladı.⁷⁹

1930-1940'larda, Han entelektüeller temel olarak Liang'ın fikrini takip etmişlerdir. Çünkü Liang'ın öne sürdüğü *Zhonghua minzu* kavramı hem Çin toprak bütünlüğüne vurgu yapıyor, hem Han kültürel üstünlüğünün altına çiziyordu, hem de diğer halkları dışlamıyordu. Bu dönemin ana akımı olan Han milliyetçiliği ile de ters düşmüyordu. Aslında *Zhonghua minzu* düşüncesi Han kültürünü merkezinde barındıran diğer halkların zamanla

76 Deng, *History of Chinese Political Thought*, s. 203-222.

77 Ayrıntılar için bk. Sager, “A Place under the Sun”, s. 825-858; Eroğlu, *Muslim Transnationalism*, s. 20-64.

78 Lee, “Muslims as ‘Hui’”, s. 246-247.

79 a.g.e.

Han kültürüne entegre olması öne sürülen bir ulus inşası modelini temsil ediyordu. Bundan yola çıkarak Han tarihçi Gu Jiegang 1939'da toplumları gelişmiş *Zhonghua minzu* (Han) ve az gelişmiş *Zhonghu minzu* (Han olmayan) şeklinde ikiye ayırmıştır. Ona göre Han olmayan grupları şimdilik asimile olmasalar da ulaşım kolaylaştığında ve sık sık kültürel alışveriş yapıldığında tamamen asimile olacaklardı.⁸⁰ Bir başka Han tarihçi Lai Xiru ise Han milletin *Zhonghua minzu*'nun ana gövdesi (母体) olduğunu savunurken, 1942'de Milliyetçi Çin hükümeti (KMT) manifestosunda Han olmayan grupları *Zhonghua minzu*'nun "dalları" şeklinde ifade etmiştir.⁸¹

Çin Halk Cumhuriyeti döneminde Mao'un önderliğinde yeni etnik politika uygulandı ve Çin tabası elli altı etnik grup halinde sınıflandırıldı. Bu sınıflandırma Sovyet etnik politikasıyla Çin'de devam eden *Zhonghua minzu* düşüncesinin birleşimini yansıtıyordu. Han halkı hem çoğunluk bir grubu hem gelişmiş ve öncü bir medeniyeti temsil ederken diğer elli beş azınlık ise kültürel ve ekonomik olarak Han halkının seviyesine ulaşması bekleniyordu.⁸² Leibold'un da ifade ettiği gibi çeşitlilik ancak belli bir süre tolere edilebilir ama en son güvenlikleştirilmesi ve kültürel olarak değiştirilmesi gereken bir olguydu. Çinleşme veya Hanlaşma olarak bilinen bu kültürel dönüştürme bazan zorla bazan ise ekonomik kalkınma, şehirleşme ve resmi kurumların eğitimleriyle kademeli olarak yürütülmekteydi. Çinli yetkililerinde söylemeden çekinmediği gibi Han milleti "yönetici ırkı" temsil ediyordu ve *Zhonghua* ailesinin ağabeyi idi. Dolayısıyla "küçük kardeşlerine" rehberlik ve öncülük yaparak dönüştürme ve entegre etme görevini üsteliyordu.⁸³ Ölçüsü ise Kuzey Han normları olup Mandarin dili, bürokratik kurallar, kültür, görgü kuralları ve gelenekleri içeriyordu.⁸⁴ Yani kültürel farklılıklar, tıpkı hanedanlıklar döneminde olduğu gibi, bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır.

Bu standartlar çerçevesinde değerlendirildiğinde, Huiler'in imparatorluk döneminde dil, giyim ve kültürel pratikler açısından gözle görülür biçimde Çin kültürüne entegre olduğu, devlet ve Han halkıyla zaman zaman çatışmalar yaşamalarına rağmen bağımsızlık arayışlarına yönelmedikleri ve özellikle modern dönemde ulus inşası sürecine katılarak dinî düşüncede reformlara gittikleri dikkate alındığında, Hui halkının artık bir tehdit unsuru olmaktan büyük ölçüde uzaklaştığı ve Çin ulusu inşası çizgisinde ilerlediği söylenebilir. Bunlar hep birlikte devletin Huiler'e daha ılımlı politika izlemesine sebep olmuştur.

80 Li, "Theoretical interpretation", s. 4-6.

81 Huang, "The Application", s. 1-17.

82 Joniak - Luthi, *The Han*, s. 39-40.

83 Leibold, *Reconfiguring Chinese nationalism*, s. 113-147.

84 Leibold - Chen, "Han-Centrism", s. 3.

Çin Halk Cumhuriyeti uzun vadede Çinlileşme hedefi taşısa da Huiler gibi birçok halkın kültürel ve politik açıdan tanınması, anayasal olarak eşitlik garantisinin verilmesi önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Uygulamadaki sorunlar tartışılmalı olsa da, Huiler’in yoğun olarak yaşadığı Ningxia bölgesine 1958 yılında özerk statü verilmiştir. Ancak bu dönemde %64 Ningxia nüfusu Han Çinliler’den oluşmaktaydı⁸⁵ ve bu durum Huiler’i eskisine nazaran daha az tehdit unsuru yapmıştır.

Huiler’i farklı kılan müslüman kimlikleri ise, bu dönemde devlet tarafından değişik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Çin yönetimi, Huiler’i devlet yönetimine entegre ederek Çin müslümanlarının temsilcisi konumuna getirmiştir. Dahası, Çin, Dali Sultanlığı’nın kurucusu Du Wenxiu’yu millî kahraman olarak kabul etmiştir.⁸⁶ Huiler’in tarih ve kültürlerinin araştırılması desteklenmiş, bu bağlamda İslam ve Konfüçyüs felsefesiyle bir sentezi olan Han Kitab’ın yeniden tanıtılması önem kazanmıştır.⁸⁷ Çin Han Kitab’ı yücelterek bir taraftan Hui dinini ve geleneğini onaylamış oluyor; öbür taraftan ise “iyi” İslam’ın nasıl olacağını ima etmiş oluyordu.

Hui müslümanları, devlet yönetiminde özellikle dinî ve etnik çalışmalar alanında etkili roller üstlenmiştir. Çin’in en üst düzey İslamî kurumu olan Çin İslam Cemiyeti’nde önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu durum, devletin onlara duyduğu güvenin ve iş birliği anlayışının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. “Vatan sever dinî birlik” olarak tanımlanan bu cemiyet, Çin Komünist Partisi’ni desteklemek, İslam’ı sosyalist toplumla uyumlu hale getirmek, dinî ve etnik birliği güçlendirmek, ulusal istikrar ve bütünlüşmeye katkıda bulunmak gibi misyonlar üstlenmektedir. Ayrıca kutsal metinlerin çağdaş Çin toplumuna uygun yorumlarını geliştirme ve toplumsal uyumu güçlendirme gibi işlevler de üstlenmektedir.⁸⁸ Devlet politikalarıyla uyum içinde hareket eden Huiler, Çin’in etnik teori ve entegrasyon politikalarına da katkı sağlamıştır. Mesela Pekin Üniversitesi’nden Ma Rong, günümüzde Çin’in önde gelen etnik teorisyenlerinden biridir ve Xi Jinping’in, Uygunlar da dahil olmak üzere bütün etnik grupların Çin kültürüne entegre edilmesini amaçlayan homojen *Zhonghua minzu*, yani tek tip Çin ulusu politikalarının mimarlarından biridir.

Son dönemlerde, Huiler’in geleneksel tüccar, müslüman ve Çinli kimlikleri, Çin ile İslam dünyası, özellikle de Arap Körfezi ülkeleri arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkilerde aracı bir rol üstlenmelerini sağlamıştır. Özellikle Dubâi gibi merkezlerde, Çin’in çıkarlarıyla Arap dünyası arasında

85 Friedrichs, “Sino-Muslim Relations”, s. 55-79.

86 Miller, “The Ethnic Chameleon”, s. 36; *Famous Chinese General Du Wenxiu*.

87 Lai, “The Making of Sino Muslim Identity”, s. 167-198.

88 China Islamic Association, “About Chinese Islamic Association”.

güvenilir ara bulucular olarak faaliyet göstermekte; bu yönleriyle Çin tarafından “kültürel elçi” olarak konumlandırılmaktadırlar. Bu aracı rol, Çin’in gözünde “iyi müslüman” imajının inşasına katkı sunarken, Huiler aynı zamanda müslüman ülkelerde Konfüçyüs enstitüleri aracılığı ile Çin kültürünün tanıtımına da destek vermektedirler.⁸⁹

Bütün bu gelişmelere rağmen Çin’in Huiler’e yönelik baskılarının sona erdirdiğini söylemek yanıltıcıdır. Xi Jinping döneminde yürütülen *Zhonghua minzu* temelinde ulusal kimlik inşa sürecinde, Hui toplumu da Çinlileştirme politikalarından etkilenmiştir. 2016 sonrası Uygurlar’a yönelik başlatılan toplama kamplarıyla eş zamanlı olarak hayata geçirilen çeşitli Çinlileştirme uygulamaları, belirli ölçüde Huiler üzerinde de uygulanmıştır. Bu kapsamda, Çin İslam Cemiyeti 2018 yılında “İslam’ın Çinlileştirilmesine Doğru Beş Yıllık Plan (2018–2022)” başlıklı bir belge yayımlamıştır. Plan, Huiler ve Uygurlar’ın birleşik Çin ulusal kimliğine akkültürasyonunu amaçlamaktadır. İslami semboller, özellikle kubbeler ve minareler, “yabancı” ve “Çinli olmayan” unsurlar olarak görülmüş; bu sebeple ulusal birlik ve siyasi kontrol açısından tehdit olarak değerlendirilmiştir.⁹⁰

Uygulamalar sonucu birçok cami ya tamamen yıkılmış ya da geleneksel Çin mimarisine uygun şekilde pagodalar eklenerek yeniden tasarlanmıştır. Bu mimari dönüşümde Pekin’deki Ming dönemine ait olduğu düşünülen Niujie Camii örnek alınmıştır. Uydu görüntülerine dayanan bir çalışmaya göre, 2018’den bu yana İslami mimariye sahip 2312 caminin yaklaşık %75’i ya dönüştürülmüş ya da yıkılmıştır. Ningxia’da bu oran %90’ı, Gansu’da ise %80’i aşmıştır. Çarpıcı kubbeleri ve süslü minareleriyle Kuzey Çin’in en görkemli camilerden biri olan Pekin’deki Doudian Camii’nin görkemli kubbe ve minareleri kaldırılarak yerlerine pagoda tarzı koniler ve kare kemerler eklenmiştir. Benzer müdahaleler, Yunnan’daki Najiaying Camii ve Ningxia’daki Weizhou Ulucamii’ne de uygulanmıştır. Bunların haricinde imamlar, cami yöneticileri ve muhalifler tutuklanmış; cami yönetim süreçlerine müdahale edilmiş ve müslümanlara yönelik gözetim artırılmıştır. Ayrıca dinî materyallerin çocuklara ulaştırılması yasaklanmış, on sekiz yaş altındakilerin camilere girmesi engellenmiştir.⁹¹

Özetlemek gerekirse, Hui müslümanlarına yönelik zulüm ve baskıların hiç yaşanmadığı iddiası gerçeği yansıtmamaktadır. Tarihsel olarak Huiler farklı olmanın bedelini ağır bir şekilde ödemiştir. Uzun süre Çin halkıyla iç içe yaşamış hem doğal yollarla hem de zorla akkültüre edilmiştir. Bu süreç, Huiler’in hem İslami hem de Çin kültürel unsurlarını taşıyan melez

89 Wang, “The Making of China’s Good Muslims”, s. 131-154.

90 Kaufman, “Sinicization Campaigns”.

91 The Financial Times, “How China is tearing down Islam”.

bir kimlik geliştirmesine yol açmıştır. Modern dönemde Çin ulus inşası düşüncelerine dahil olmuş, kendilerini hep Çin ulusunun bir parçası olarak tanımlamışlardır. Devlet tarafından da onlara belirli haklar tanınmış ve devlet yönetimine entegre edilmiştir. Çin’in dünyaya açılmasıyla devlet çıkarları açısından daha pozitif rol oynamıştır. Bütün bu süreçte, Huiler “yabani barbarlar”dan “ehlileştirilmiş barbarlar”a dönüşmüştür ve Çin tarafından “örnek müslümanlar” olarak Çin müslümanlarının temsilcisi konumuna getirilmiştir. Ancak bu dönüşüm, uzun süren karmaşık ilişkilerin ve tarihsel süreçlerin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, Huiler’in mevcut konumunu anlamak, Çin’in etnik ve dinî politikalarını çözümlemede kritik bir öneme sahiptir. O halde, Huiler gibi müslüman olan Uygur, Kazak, Kırgız ve diğer Türk halklarının Çin ile ilişkileri nasıl bir tarihi süreçten geçmiştir ve bu ilişkiler nasıl bir sonuca yol açmıştır? Sonraki bölümde bu ilişkiler ele alınacaktır.

Uygurlar: “Yabani Barbarlar”

Tarihçi Miles Yu’nun belirttiği gibi, Doğu Türkistan Çin ile en az tarihi, etnik ve kültürel bağı olan bölgedir.⁹² Çin her ne kadar bu bölgenin kadim zamanlardan beri bölünmez bir parçası olduğunu söylese de Doğu Türkistan’ın Pekin merkezli bir yönetime bağlanması 1759 yılında göçebe halk olan Mançular tarafından gerçekleştirilmiştir. 1865 yılında Yakup Beg’in liderliğinde Kâşgariya Devleti kurulmuş, Osmanlı Devleti’ne bağımlılığını ilan etmiş ama 1877 yılında Huiler’in isyanını bastıran Mançu-Çin ordusunun saldırmalarıyla bağımsızlığını kaybetmiştir. 1884 yılında bölge, Mançu hanedanlığının eyalet sistemine dahil edilmiş ve daha önce Qianlong döneminde verilmiş olan, “yeni hudut” veya “yeni kazanılmış toprak” anlamına gelen Xinjiang (新疆) adı resmen kullanılmaya başlanmıştır. 1912 yılında Mançu hanedanlığının yıkılmasıyla Doğu Türkistan’da çok sayıda isyan olmuş ve 1933 yılında Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti ve 1944 yılında ise Doğu Türkistan Cumhuriyeti olmak üzere iki bağımsız hükümet kurulmuştur. Bu süreçlerde Huiler’le olan savaştaki gibi çok büyük yıkımlar olmuş, mesela 1765 yılındaki küçük bir isyanda Mançu askerleri 2000 Uygur erkeğini öldürmüş ve 8000 kadını sürgün etmiştir.⁹³ 1876 yılında Türkler yaklaşık 5.000–6.000 asker kaybederken, 1866 yılında Mançu-Çin ordusunda yaklaşık 12.000 asker hayatından olmuştur.⁹⁴ Sonraki dönemlerde yaşanan savaşlarda da kayıplar olmuştur. Ama bölgede kalabalık Çin ya da Mançu nüfusu olmadığı için Huiler’le olan savaş gibi etnik savaş olmamıştır.

⁹² Yu, “China’s Final Solution in Xinjiang”.

⁹³ Millward, *Eurasian Crossroads*, s. 106.

⁹⁴ Kim, *Holy War in China*, s. 56, 166.

1949 yılında komünistler Çin'e hâkim olduğunda Sovyetler'in araya girmesiyle 1944'te kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti ile anlaşmaya vararak bölgeyi yeni Çin rejimine dahil etmiştir. 1955'te özerklik statüsü verilerek Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi adı verilmiştir. Daha önce bahsedildiği gibi Çin'de yaşayan halkları elli altı etnik gruba ayırmış, etnik grupların eşitliği, din ve kültürlerini yaşama, araştırma ve geliştirme hakları yasal olarak güvence altına alınmıştır. Ancak Çin *Zhonghua ulusu* inşası fikrinden vazgeçmemiş, aksine sürekli olarak geliştirilmiştir. Han kültürünün ana akım olduğu, diğer kültürlerin onu takip ederek en son asimile olması beklenen bu üst kimlik fikri geliştikçe Han merkezîyetçi bir hal almıştır.

Huiler bölümünde Mao döneminin etnik politikanın Han etnik grubunu ve medeniyetini merkeze koyan evrimci karaktere sahip olduğundan bahsedilmiştir. Leibold'a göre bu Han merkezli etnik evrim görüşü, yalnızca Marksist tarihsel materyalizmle uyumlu olmakla kalmaz, aynı zamanda Çinli-barbar düzeni görüşünü de yansıtıyordu.⁹⁵ Yani Çin'in modern ulus inşası temelden geleneksel yönetim anlayışını yansıtıyordu; hiyerarşik yapıya sahipti, Han medeniyeti en üstteydi, diğer halkların entegre olması bekleniyordu, böylece ideolojik, kültürel ve coğrafiye olarak Konfüçyüsçü "büyük birlik" gerçekleşecekti. İşte Han olmayanların topraklarını kontrol altında tutmak 1900'lerde ortaya atılan yeni kimlik arayışları ve bu doğrultuda geliştirilen *Zhonghua minzu* fikrinin temel dayanağı idi. Bu yüzden Luthi'nin de ifade ettiği gibi Çin etnik teorileri bilimsel olmaktan daha ziyade siyasaldı.⁹⁶

Konfüçyüsçülük Çin tarihi boyunca egemen bir düşünce olmakla beraber bazı dönemlerde gericiğin sebebi olarak tenkit edilmiş hatta geniş çapta reddedilmeye maruz kalmıştır. Mesela Mao, gençliğinden itibaren benimsediği anti-Konfüçyüsçü düşünceyi yaşamı boyunca açıkça dile getirmiştir. Özellikle kültür devrimi döneminde, Mao'nun bizzat öncülüğünde Konfüçyüs, ülke genelinde doğrudan hedef alınmıştır.⁹⁷ Mao'dan sonra ise Konfüçyüsçü düşünce seçmece bir şekilde kabul edilmiştir. Ama Konfüçyüsçü "büyük birlik" ilkesi ve Çinli-Çinli olmayan ilişkisindeki Çin/Han merkezîyetçi görüş Modern Çin ulus inşasının da temel taşı olmuştur. Her ne kadar bugün Çin Halk Cumhuriyeti anayasasında elli altı etnik grubun eşit olduğu yer olsa da Leibold ve Luthi'nin bahsi edilen çalışmalarında ifade edildiği gibi Büyük Han şovenizmi ve lider grup düşüncesi hep varlığını sürdürmüştür.

95 Leibold - Chen, "Han-Centrism", s. 4.

96 a.g.e.

97 Tanrikut, "Mao Zedong and Legalism", s. 38-62.

İşte Çin’in etnik problemi burada yani devletin ulus inşası vizyonuylayasada verilen haklar arasındaki farkta gizlidir. Bu Uygur ve başka Han olmayan halkların kendi kültürlerini yaşama ve geliştirme hakkına sahip olduğunu bir anayasal hakkı olarak görmesiyle, aynı şeyi Çin’in homojen bir ulus inşası için engel olarak görmesine sebep olmaktadır. Çin buradan yola çıkarak en uzak ve en yabancı bölgesini hem siyasî hem kültürel olarak Çin’in başka eyaletleri gibi yapmak için uzun vadeli bir demografik ve kültürel dönüşüm stratejisi izlemektedir. Örnek olarak güvenlik için bölgede bir paralel yapı olan Xinjiang Üretim ve İnşaat Kolordusu’nun (1954) kurmak, demografik yapısını değiştirmek için Han göçmenleri bölgeye yerleştirmek, halkı ideolojik olarak değiştirmek için siyasî telkinlerde bulunmak gibi politika ve uygulamaları söylemek mümkündür. Bunlara yine sıkı sosyal, kültürel ve dinî kontroller, ekonomik marjinalleştirme ve her türlü şikâyet ve direnişin bastırılması eşlik etmektedir.⁹⁸

Çin’in kültürel entegrasyon ve demografik dönüşüm politikaları, Uygurlar’ın yakın tarihsel hafızasıyla keskin bir biçimde çatışmaktadır. Çin’in bölgeyi kadim zamandan beri ayrılmaz bir parçası olarak sunma söylemi, Doğu Türkistan’da tarih boyunca var olmuş ve Çin’den bağımsız yönetimler olan Hun Devleti (m.ö. 220-m.ö. 45), Göktürkler (552-744), Uygurlar (748-840), Karahanlılar (840-1212), Koçu Uygur Kağanlığı (866-1369), Saidiye Hanlığı (1514-1689), Kâşgarya Devleti (1865-1878) ve 1933 ile 1944’te kurulan iki Doğu Türkistan Cumhuriyeti gibi siyasî oluşumların tarihi gerçekliği ile çelişmektedir. Üstelik, bölge özellikle Çin Halk Cumhuriyeti öncesi Han Çinli nüfusu oranı sadece %6,2 olup, Çin Halk Cumhuriyeti’den sonra devlet destekli göçmen politikası sonucu 2000’lere kadar %41 olmuş ama çoğunluk olarak Urumçi, Karamay ve Shihenze bölgelerinde iskân etmişlerdir.⁹⁹ Yani kültürel olarak Çin’den bağımsız bir yapı sergileyen bir coğrafya olmuştur.

Bu sebeple Çin Devleti Uygurlar’ın etnik kültürel kimliği, tarihsel mirası ve dinî inançlarını hedef alan politikalar yürütmüştür. Kültür devrimi (1966-1976) sırasında Çin geleneği de radikal tahribatlardan nasibini almış gibi Uygurlar’ın dini, kültürel ve entelektüel kayıpları ağır olmuştur. Han kızıl muhafızlar, camileri kapatmış, dinî metinleri yakmış, din adamlarını tutuklamış ve camileri domuz çiftliklerine dönüştürmüştür. Buna ek olarak, Uygurlar’ın geleneksel kıyafetlerine kısıtlamalar getirilmiş, kadınlara Han tarzı saç modellerini benimsemeleri yönünde baskı uygulanmıştır. Uygur entelektüelleri ise hapse atılmış veya zorunlu eğitim kamplarına gönderilmiştir.¹⁰⁰

98 Clarke, “Settler Colonialism”, s. 11; Hierman, “The Pacification of Xinjiang”, s. 52.

99 Howell - Fan, “Migration and Inequality in Xinjiang”, s. 123.

100 Roberts, *The War on the Uyghurs*. s. 47-49.

Kültür devrimi sonrasında etnik ve dinî kimliği doğrudan hedef alan uygulamalar önceki döneme kıyasla daha örtük ve sınırlı olsa da devam etmiştir. Mesela Uygurlar'ın müzik, dans, fıkra, şiir ve ahlak öğretimi gibi kültürel unsurlarını içeren geleneksel folklor oyunu olan “meşrep”, 1990’larda hükümet tarafından bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmiştir. 1996 yılında yürütülen “sert darbe” kampanyası kapsamında meşrep organizatörü Abduhelil Abdurahman gözaltına alınmış, ağır işkence sonucu hayatını kaybetmiş ve ailesine cenazesini görme izni dahi verilmemiştir. 1997’de ise meşrep ve diğer dinî pratiklerin baskı altına alınması, 5 Şubat olayları olarak bilinen büyük çaplı protestolara yol açmıştır. Ancak Çin hükümetinin sert müdahalesi sonucunda çok sayıda Uygur hayatını kaybetmiş, birçok kişi tutuklanmış ve 200’den fazla kişi idam cezasına çarptırılmıştır.¹⁰¹

Bunun yanı sıra, dinî kurumlar ve ibadet alanları da sistematik olarak hedef alınmıştır. Mesela 2001 yılında Çin hükümeti, öğrencilerin ibadetten olumsuz etkilenebileceği gerekçesiyle Hotan bölgesinde okullara yakın komunda bulunan üç camiye yıktırmıştır.¹⁰² Çin meşrep gibi kalabalık ortamda gerçekleştirilen kültürel içerikli oyunlar bölge halkının millî kimliğini güçlendireceğini düşünürken dinî faaliyetleri müslüman kimliğinin pekiştireceğinden endişe duyuyordu. Çünkü zaten Uygurlar’ı Çinliler’den farklı kılan buydu. Bu yüzden Çinli entelektüeller Uygurlar’ın bu iki kimliğinin bölücülüğü körükleyeceğini ileri sürüyorlardı.¹⁰³

Uygurlar, devletin baskıcı politikalarına hem barışçıl hem de şiddet içeren yollarla karşılık vermiştir. Ancak hükümet, bütün direnişleri sert bir şekilde bastırmış; 11 Eylül öncesinde bu eylemleri bölücülük ve pantürkizmle, sonrasında ise terörizm ve dinî aşırılıkla ilişkilendirmiştir. Oysa Uygurlar’ın eylemlerinin büyük bir kısmı, Çin’in baskıcı politikalarına karşı gelişen tepkisel hareketlerdir. Çin Halk Cumhuriyeti tarihindeki en büyük etnik çatışma olarak kabul edilen 5 Temmuz 2009 olayları da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Olaylar Çin’in Guangdong eyaletindeki bir oyuncak fabrikasına zorla çalıştırılmak üzere götürülen Uygur gençlerin 26 Haziran sabahı odalarının Han Çinliler tarafından basılarak sopalarla dövülmesine ve devletin bu saldırıya yönelik herhangi bir açıklama yapmamasına karşı bir tepki olarak başlamıştır. Saldırıda en az iki Uygur genci hayatını kaybetmiş, çoğunluğu Uygurlar olmak üzere 118 kişi yaralanmıştır.¹⁰⁴

Bu olayın ardından, suçluların cezasız kalmasına yönelik artan tepkiler on gün sonra başkent Urumçi’de büyük bir protestoya dönüşmüştür.

101 Irwin, “Remembering the Ghulja Incident”.

102 Amnesty International, *China’s anti-terrorism legislation*, s. 23.

103 Ma, *National Interests Above All*, s. 4.

104 Xinhua, “Guangdong toy factory brawl; Andrew, “At a Factory”.

Protestocular, ellerinde Çin bayraklarıyla “adalet” ve “eşitlik” sloganları atarken, Çin Devleti bu talepleri Batı’nın demokrasi ve insan haklarını bir silah olarak kullanarak Çin’i bölme girişimi olarak değerlendirmiştir. Başlangıçta barışçıl olan gösteri, polisin sert müdahalesiyle Han halkına karşı bir şiddete dönüşmüş ve çatışmalarda 197 kişi hayatını kaybetmiştir. Ertesi gün Han Çinliler, Uygurlar’a yönelik saldırılar başlatmış, ancak güvenlik güçleri herhangi bir müdahalede bulunmamış, aksine bir Han parti sekreteri “Teröristleri yok edin” şeklinde bağırmıştır. Olaylar sonucunda hükümet, Han Çinliler’e yönelik herhangi bir yasal işlem yapmazken yüzlerce Uygur’u tutuklamış ve pek çoğuna idam cezası vermiştir.¹⁰⁵

Çin, Uygur dili, tarihi ve kültürünü zayıflatmak amacıyla, Uygurca’yı eğitim kurumları ve resmî devlet dairelerinden aşamalı olarak kaldırmıştır. Ayrıca Uygurlar’ın tarihini kendi resmî tarih anlatısına uygun şekilde yeniden yorumlamıştır. Bütün bu kısıtlamalara rağmen, Uygur aydınları mevcut imkânları en iyi biçimde kullanarak Uygur tarihi, kültürü ve sanatları üzerine üretkenliklerini sürdürmüştür. 2011 yılı verilerine göre, sadece Uygur dilinde yayımlanan kitap sayısı yılda yaklaşık 2000 civarında olmuştur ve bu sayı, Doğu Türkistan’da en yüksek, Çin genelinde ise ikinci en yüksek düzeyde yer almaktadır.¹⁰⁶ Bu eserler, Çin’in resmî tarih anlatısı ve metodolojisine uygun şekilde kaleme alınmıştır. Nitekim kitapların giriş bölümlerinde genellikle Doğu Türkistan’ın kadim zamanlardan beri Çin’e ait olduğu ve Uygurlar’ın, diğer Türk halklarıyla birlikte, Çin ulusunun ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bu eserler yayımlanmadan önce resmî denetimden geçirilmiştir.

Üretilen eserlerin büyük çoğunluğu tarihî romanlar ya da yarı tarihî, yarı kurgusal anlatılardan oluşmaktadır. Çeşitli dönemlerde değişik yazarlar tarafından kaleme alınan bu romanlar Uygurlar’ın Hunlar döneminden günümüze kadar uzanan tarihini kapsayabilmektedir ve okuyuculara farklı dönemlerde kurulan devletler ve yaşanan olaylar hakkında bilgi sunmaktadır. Üstelik roman tarzındaki tarih anlatımı okuyucuların geçmişe dair mistik düşünceler geliştirmesine, ulusal gurur duymasına ve tarihi kimliğine yönelik bir özlem hissetmesine sebep olabilmektedir. Özellikle 1920’lerdeki halk isyanları ve 1933 ile 1944 yıllarında kurulan cumhuriyetler üzerine birçok roman yazılmıştır. Her ne kadar Çin hükümeti anayasa gereği bu tür eserleri yasaklayamasa da zamanla bunları tehlikeli olarak değerlendirmiştir. 2016 yılından başlatılan toplama kamp olaylarından sonra 1950’lerden beri yayımlanan Uygurca ve Kazakça tarihî romanlar yasaklanmış, birçok yazar hapse atılmış ya da toplama kamplarına gönderilmiştir.

105 Tobin, “A ‘Struggle of Life or Death”, s. 310.

106 Turan, “تەشرىياتچىلىقىمىزنىڭ تەرەققىيات يولى” شىنجاڭ مەدەنىيىتى، s. 95.

Ardından 2022 yılında Pekin Üniversitesi *Sosyoloji Dergisi*'nde yayımlanan bir makalede, bu romanların milliyetçi duyguları körükleyebileceği ve ayrılıkçı düşüncelere zemin hazırlayabileceği yönünde değerlendirme yapılmıştır.¹⁰⁷ Anlaşıyor ki, Uygurlar'ın kültürel ve etnik kimliklerini koruma çabalarıyla haksızlıklara karşı verdikleri mücadele, Çin yönetimi tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır.

Ayrıca 2013 yılında Pekin'de bir Uygur'un kalabalık üzerine araç sürerek gerçekleştirdiği saldırı¹⁰⁸ ve 2014 yılında Urumçi'deki sabah pazarı saldırıları,¹⁰⁹ Çin kamuoyunda yalnızca saldırıyı düzenleyen kişilerin değil, genel olarak Doğu Türkistan halkının terörle ilişkilendirilmesine yol açmıştır.¹¹⁰ Bu olaylar, devletın Uygurlar'a yönelik güvenlik politikalarını giderek daha sertleştirmesi için gerekçe oluşturmuş ve Xi Jinping'in iktidara gelmesiyle baskıcı politikalar daha radikal bir boyuta ulaşmıştır. Xi dönemi Çin etnik politikasının en belirgin yönü *Zhonghua minzu* kavramı çerçevesinde asimilasyoncu bir ortak Çin üst kimliği inşası girişimi olmuştur. Mao'dan sonra 1990'larda ünlü etnik teorisyen Fei Xiaotong Konfüçyüsçü etnik ilişki çerçevesinde Çin halkının 2000 yıllık etnik entegrasyon sürecini inceleyerek *Zhonghua minzu* kavramını önemli katkıda bulunmuştu. Fei'in teorisine göre, *Zhonghua minzu*, elli altı etnik grubu temsil eden üst düzey kimliktir. Bu kimlik çeşitli etnik grupların birleşimi sonucu ortaya çıkmıştır. 2000 yıldan fazla bir süredir, Han etnik grubu genişleyerek çeşitli etnik grupları emerek ve birleştirerek bu entegrasyonda temel bir rol oynamıştır.¹¹¹ Fei çeşitliliğe tolere eden ama Han kültürü çerçevesinde uzun vadede entegrasyonu hedefleyen bir Çin üst kimliğini öne sürmüştür ve onun görüşü geniş çapta kabul edilmiştir.

Xi, 2014 yılında düzenlenen IV. Merkezi Etnik Çalışma Konferansı'nda etnik bütünleşmenin ve birleşik *Zhonghua minzu* kimliğinin önemini vurgulayarak, çift dilli eğitim, etnik gruplar arası akkültürasyon, etnik birlik için yasal önlemler ve gençlere yönelik ulusal bilinç programları gibi politikalar başlatılması gibi konulara vurgu yapmıştır. Xi, *Zhonghua minzu* her zaman birliği takip ettiğini ve etnik stratejinin merkezinde işte bu Çin ulusunun büyük birliğinin olduğunu vurguladı.¹¹² Ma Rong, konferansın ardından yazdığı bir makalede Xi'nin etnik politikasının eşitliliği bırakarak etnik grupların kaynaşması, kültürel alışverişi ve entegrasyonuna

107 Sun, "Historical Narrative ", s. 18-20.

108 Rajagopalan, "China security chief blames Uighur Islamists".

109 BBC, "Deadly China blast".

110 Guan, "The stigmatized 'border'", s. 1-6.

111 Ma, "The pluralistic unity of the Zhonghua Minzu".

112 Chang, "Research on Xi Jinping's Thoughts", s. 36-47.

odaklandığını ifade etmiştir.¹¹³ Nitekim bu asimilasyoncu politika “parti-nin yeni dönem etnik çalışması” olarak belirlenmiştir.¹¹⁴

Uygur meselesine gelince, meselenin sebepleri kültürel farklılık ve devletin baskılarına karşı zaman zaman sert tepkilere dönüşen karşılık şeklinde değerlendirerek, “Çin ulusu bilinci oluşturmak” (铸牢中华民族共同体意识) ve “Teröre Karşı Sert Darbe” (严厉打击暴力恐怖活动) adında iki programı eş zamanlı olarak başlatılmıştır. 2016 yılında Tibet’te baskıcı uygulamalarla tanılan Tibet Parti Sekreteri Chen Quanguo, Doğu Türkistan’a sekreter atanmış ve 2017 itibarıyla giriş bölümünde anlatıldığı gibi geniş çaplı tutuklamalar başlamıştır. Bu süreçte Uygarlar, toplama kamplarına atılmış, ardından hapis cezalarına çarptırılmış veya zorla üretim fabrikalarına yönlendirilmiştir. Uygulanan politikalar, Doğu Türkistan’daki bütün Türk halklarını hedef almış olup kapsamı ve yöntemleri açısından benzersiz bir baskı sürecini beraberinde getirmiştir. 2017 yılında Çin dinî işleri yetkilisi “Soylarını kurut, köklerini kopar, bağlarını kes ve kökenlerini yok et” çağrısında bulunmuştur.¹¹⁵

Politikaların radikal niteliği, gündelik yaşam pratiklerine kadar uzanmıştır. Mesela evinde fazla gıda bulundurmak dahi aşırılık ve terör belirtisi olarak değerlendirilmiştir.¹¹⁶ Uygulamalar, yalnızca bireysel hakları değil, Uygarlar’ın etnik, kültürel ve dinî kimliklerini de doğrudan hedef almıştır. Kamplarda tutulan kişiler dinî inançlarını reddetmeye zorlanmış, ana dillerinde konuşmaları yasaklanmıştır.¹¹⁷ Kamp mağdurlarının anlattıklarına göre Uygarlar en az 1000’den fazla Çince karakter öğrenmeleri, Çince konuşmaları ve sadık bir Çin tebaası olduklarını belirtmeleri gerektiğini anlatmaktadır. Bunun yanı sıra, yetkililer tutukluların dinî ve kültürel pratikleri, diğer tutukluları, arkadaşlarını ve ailelerini eleştirmeye zorlamışlardır.¹¹⁸

Dışarıda dinî ibadetler yasaklanmış, Uygarlar ise helal olmayan gıdalar tüketmeye zorlanmıştır.¹¹⁹ Geleneksel Çin bayramlarının kutlanması zorunlu hale getirilmiştir.¹²⁰ Uygar evleri ve köyleri “reform” adı altında yıkılmış, halk ise farklı bölgelere göç ettirilmiştir.¹²¹ Uygarlar’ın günlük yaşam

113 Ma, “Comrade Xi Jinping’s recent speech”, s. 123.

114 State Ethnic Affairs Commission, “We must make strengthening”.

115 Human Rights Watch, “Break Their Lineage”, s. 1.

116 Denyer, “From burqas to boxing gloves”.

117 Byler, “The smart camp as classroom”, s. 429-434.

118 Human Rights Watch, “Break Their Lineage”, s. 22-30.

119 Yan, “China’s Uyghur Muslims forced to eat and drink”.

120 Mehriban, “In song and dance”.

121 Shi, “Carry out high-quality”.

tarzlarını, sosyal çevrelerini ve düşüncelerini kontrol edebilmek amacıyla yapay zekâ destekli veri toplama, yüz tanıma ve fişleme sistemlerini entegre eden Orwell tarzı bir yüksek teknoloji gözetim sistemi uygulanmaktadır. Uygurlar siyasî görüşleri, kimlikleri ve diğer kişisel bilgilerini izleyen gözetim uygulamalarını telefonlarına yüklemeye zorlanmakta; ayrıca rutin telefon kontrolleri, biyometrik taramalar ve sorgulamalara maruz bırakılmaktadır.¹²² Benzer uygulamalardan daha fazla örnek vermek mümkündür.

Baskı politikalarının bir sonucu olarak Uygurlar'ın Çin ulusuna aidiyetlerini ifade etmeleri teşvik edilmiş, dinî unsurlardan uzaklaşan bir kimlik oluşturulmaya çalışılmıştır. Mesela eski şarkı ve şiirlerin yeniden seslendirilmesi sırasında "Allah" ve "Tanrı" gibi kelimeler çıkartılmıştır.¹²³ Ayrıca Uygur, Kazak ve Kırgız kadınlarının Çinli erkeklerle evlenmesi devlet tarafından teşvik edilmiş ve bu tür evliliklerin sayısında belirgin bir artış gözlemlenmektedir.¹²⁴

Sonuç

Çin'in ötekilere bakışı, kültürel temelli olup kendi siyasî sınırları içerisinde farklı kimlik ve kültürlerle karşı düşük tolerans göstermektedir. Geleneksel yönetim anlayışına göre farklılık, homojenlik ve toplumsal uyumu bozarak ulusal birliği ve Çin kültürünün tehdit etmektedir. Bu sebeple Çin sınırları içinde yaşayan halkların, Çin'in yüksek medeniyetine adapte olarak büyük birliği gerçekleştirmesi ve koruması beklenmektedir. Bu yaklaşım, tarih boyunca Çinli ve Çinli olmayan topluluklar arasındaki ilişkileri şekillendirmiştir. Pek çok toplum, bu çerçevede Çin medeniyetine entegre olmuştur; ancak bu süreçte ciddi baskılar, şiddet, aşağılanma ve marjinalleştirme gibi uygulamalara maruz kalmışlardır. Modern dönem ulus anlayışı da farklı kavramlar kullanılsa da kültürel merkezîyetçilik ve farklılıkları Çin kültürüne entegre etme düşüncesi etrafında gelişmiştir. Bu bakış açısı günümüzde Huiler'e ve Uygurlar'a uygulanan politikalarındaki farklılıkların temelini oluşturmaktadır.

VII. yüzyılda Arap, Pers, Türk ve Çin halklarının etkileşimi sonucunda oluşan Hui müslümanları, tarihsel olarak Çin kültürüyle iç içe olmuş, zamanla yönetici sınıfa dahi dahil edilmiştir. Moğol kökenli Yuan hanedanlığı döneminde siyasî ve bürokratik kademelerde yer alan Huiler, Ming hanedanlığının iktidara gelmesiyle birlikte sert dönüşüm politikalarına maruz kalmıştır. Bu süreçte Huiler, fiziksel ve kültürel kimliklerini büyük ölçüde

122 Oztig - Karluk, "The impact of China's high-tech", s. 504-522.

123 Dawut; *Who Uploaded This Banned Song*.

124 Forced Marriage of Uyghur Women, s. 6-28.

kaybetmiş, isimleri Çinlileşmiş ve dinî pratikleri Çin kültürüyle daha fazla bütünleşmiştir. Bu dönüşüm sonucunda, İslam ve Konfüçyüsçülüğün sentezlendiği “Han Kitap” ortaya çıkmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren bazı tarikatların yayılması ve Hui kimliğini yenileme çabaları, eş zamanlı olarak Çin’deki büyük halk isyanlarıyla birlikte Hui toplumu ile Han Çinliler ve devlet arasında gerilime yol açmış ve nihayetinde kitlesel katliamlarla sonuçlanan savaşlar meydana gelmiştir. Ancak XX. yüzyılda modern ulus-devlet düşüncesinin yayılmasıyla birlikte Huiler başta kendilerini Çin ulusunun bir parçası olarak tanımlamış ve bağımsızlık arayışında olmamıştır. Çin Halk Cumhuriyeti döneminde ise özerklik statü verilmiş, Çin ulusal kimliği içinde daha eşit bir konuma sahip olmuş, Çin’in müslüman ülkelerle olan ticarî ve kültürel faaliyetlerinde köprülük rolü oynamıştır. Dolayısıyla Çin hükümeti tarafından dünyaya model müslümanlar olarak sunulmuştur. Ancak 2018’de başlayan İslam’ı Çinlileştirme politikasıyla Hui imamlar tutuklanmış, dinî hayatlarına müdahale edilmiş, gençlerin dinî eğitimi yasaklanmış ve pek çok Hui camilerinin dış görünümü “yabancı” olarak değerlendirilerek kubbe ve minareleri kaldırılmıştır. Hui halkı bu konuda görüşlerini beyan etmekten de aciz duruma düşürülmüştür. Bu gerçekler Huiler’in baskı görmediği söyleminin doğruyu yansıtmadığını göstermektedir.

Uygurlar’ın durumu ise Hui toplumundan farklı bir seyir izlemiştir. Yaşadıkları bölgenin Çin kültür havzasından uzak olması, etnik, dilsel ve dinî açılardan Çin’den belirgin şekilde ayrışmaları ve tarihsel süreçte çoğunlukla Çin merkezli bir yönetimin parçası olmamaları, Uygurlar’ın kültürel anlamda farklı bir kimlik geliştirmesine sebep olmuştur. 1884 yılında bölge, resmen Mançu hanedanlığının bir eyaleti haline getirilse de Çin nüfusunun varlığı son derece sınırlı kalmış ve Çin kültürü Uygurlar üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmamıştır. Ancak 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla birlikte bölgedeki Çin unsuru giderek daha belirgin hale gelmiş ve Uygurlar’ın kültürel entegrasyonuna yönelik politikalar sistematik olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Bu dönemde, Huiler’den farklı olarak Uygurlar’ın anayasal hakları çeşitli kısıtlamalara maruz kalmıştır. Anayasa tarafından güvence altına alınan dinî özgürlükler ve etnik kimliklerini yaşama hakkı, devlet tarafından “bölücülük” tehdidi olarak değerlendirilmiş ve sert müdahalelerle engellenmiştir. Bu durum Uygurlar’la Çin Devleti arasında sürekli bir baski-reaksiyon döngüsü yaratmış ve süreç, toplama kampları ve zorla çalıştırma uygulamalarına kadar varan geniş çaplı asimilasyon politikalarına dönüşmüştür.

Huiler’e ve Uygurlar’a yönelik farklı muamelelerin arka planında, bu iki topluluğun Çinlileşme düzeylerindeki farklılık, farklı tarihî geçmişleri ve

Çin Devleti'nin güvenlik algısı yatmaktadır. Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, Hui topluluğu yüzyıllar boyunca Çin toplumu içinde kademeli olarak akkültüre olmuş, böylece devlet açısından tehdit oluşturmayan, “evcilleştirilmiş” bir grup haline gelmiştir. Buna karşılık, Uygurlar Çin'in siyasi ve kültürel yapısına ancak XX. yüzyılın ortalarından itibaren dahil edilmiş; Çinlileştirme politikalarına maruz kalmalarına rağmen hâlâ “yabani”, “barbar”, dolayısıyla tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Çin'in günümüzde uygulamakta olduğu politikalar, Uygurlar'ı Hui toplumu gibi “ehlileşmiş” bir toplum haline getirme ve nihayetinde tamamen Çinlileştirme amacını taşımaktadır. Bu sebeple ilerleyen dönemlerde Uygurlar'a yönelik politikaların kültürel boyutuna odaklanan çalışmaların artırılması ve bu topluluğun tam ölçekli bir asimilasyona maruz kalmasının önüne geçilmesi büyük önem arz etmektedir.

Son olarak, bu makalede ulaşılan çıkarım, doğrudan bir saha araştırmasına değil; mevcut literatürün tarihsel perspektiften analizi yoluyla yapılan teorik bir akıl yürütmeye dayanmaktadır. Daha kesin sonuçlara ulaşmak adına Huiler'in ve Uygurlar'ın yaşadığı bölgelerde yapılacak saha çalışmalarına, bu verilerin sosyolojik ve siyaset bilimi çerçevesinde teorik ve metodolojik olarak ele alınacağı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bibliyografya

- Alexander Wain, “Islam in China: The Han Kitab Tradition in the Writing of Wang Daiyu, Ma Zhu and Liu Zhi, With a Note on Their Relevance for Contemporary” *ICR Journal*, 7/1 (2016): 27–46.
- Amnesty International, *China's Anti-terrorism Legislation and Repression in the Xinjiang Uighur Autonomous Region*, London, March 22, 2002.
- Andrew, Jacobs, “At a Factory, the Spark for China's Violence”, *The New York Times*, 15 July, 2009.
- ASPI, “How mass surveillance works in Xinjiang,” 2019, <https://xjdp.aspi.org.au/explainers/how-mass-surveillance-works-in-xinjiang/> (erişim: 09.12.2025).
- Atwill, David, “Blinkered Visions: Islamic Identity, Hui Ethnicity, and the Panthay Rebellion in Southwest China, 1856-1873, *The Journal of Asian Studies*, 62/4 (2003): 1079-1108.
- BBC, “Deadly China blast at Xinjiang railway station”, *BBC News*, 30 Apr. 2014, sec., China, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-27225308> (erişim: 09.12.2025).
- Berlie, Jean A., *Islam in China: Hui and Uyghurs Between Modernization and Sinicization*, White Lotus Press, 2004.
- Bol, Peter K., *“This Culture of Ours”: Intellectual Transitions in T'ang and Sung China*, Stanford University Press, 1994.
- Byler, Darren, “The smart camp as classroom: Control, education, and agency in Muslim internment in Northwest China”, *International Journal of Comparative Sociology*, 66/3 (2024): 420-439.
- Byler, Darren, “Uyghur love in a time of interethnic marriage”, *The China Project*, <https://thechinaproject.com/2019/08/07/uyghur-love-in-a-time-of-interethnic-marriage/> (erişim: 09.12.2025).
- Callan, Eamonn, “The Ethics of Assimilation”, *Ethics*, 115/3 (2005).
- CCTV, *Famous Chinese General Du Wenxiu 中华名将 杜文秀*, 2010, <https://tv.cctv.com/2010/07/08/VIDE1355585041757655.shtml> (erişim: 22.10.2025).
- Chang 常安, “Research on Xi Jinping's Thoughts on Building a Chinese Nation Community 习近平中华民族共同体建设思想研究”, *Marxist Studies 马克思主义研究*, 1 (2018): 36–47.

- Chang, Yusuf, “The Ming Empire: Patron of Islam in China and Southeast-West Asia”, *Royal Asiatic Society*, 61/2 (1988): 1-44.
- Cheng, Fangyi, “The Evolution of ‘Sinicisation’”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, 31/2 (2021): 321-342.
- China Islamic Association. “About Chinese Islamic Association.” *China Islamic Association*, 2024, http://www.chinaislam.net.cn/web/abouts/a/content_4751.shtml (erişim: 22.12.2025)
- Ching, Calvin, “Ethnic Tensions between the Han and the Hui: The Neo-Sufi Jahriyya Movement of Ma Hua Long of the Late Qing Period (1862-1871)”, *Illumine: Journal of the Centre for Studies in Religion and Society*, 9/1 (2010): 66-82.
- Chu, Wen Djang, *The Moslem Rebellion in Northwest China, 1862 - 1878: a study of government minority policy*, Berlin: De Gruyter Mouton, 1966.
- Chun, Sun Xiao, *A General History of Chinese Political Thought, Song and Yuan Dynasties* 中国政治思想通史宋元卷, Beijing: 中国人民大学出版社, 2014.
- Clarke, Michael, “Settler Colonialism and the Path toward Cultural Genocide in Xinjiang”, *Global Responsibility to Protect*, 13/1 (2021): 9-19.
- Cooke, Susette, “Surviving State and Society in Northwest China: The Hui Experience in Qinghai Province under the PRC”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, 28/3 (2008): 401-420.
- Dali Prefecture Government, “Du Wenxiu 杜文秀.” *Dali Prefecture Government Website*, 2012, https://www.dali.gov.cn/dlzmzf/c101712/pc/content/1968886830907625472/content_1968886830907625472.html (erişim: 22.12.2025).
- Dawut, Zumrat, *Who Uploaded This Banned Song*. FaceBook, 2025.
- Denyer, Simon, “From burqas to boxing gloves, China’s 75 tips for spotting extremist Muslims”, *Washington Post*, 12 Dec. 2014, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/12/12/from-burqas-to-boxing-gloves-chinas-75-tips-for-spotting-extremist-muslims/> (erişim: 09.12.2025).
- Deng 邓, Lilan 丽兰, *History of Chinese Political Thought: Contemporary Period*, 中国政治思想通史, 现代卷, Peoples Publishing House, 中国人民大学出版社, 2014.
- Dikotter, Frank, *The Discourse of Race in Modern China*, Hong Kong University Press, 1992.
- Dillon, Michael, “China’s Islamic Frontiers: Borders and Identities”, *IBRU Boundary and Security Bulletin*, 8/4 (2001): 97-104.
- Durneika, Erik, “China’s Favored Muslims? The Complex Relationship between the Chinese Communist Party and the Hui Ethnic Group”, *Sociology of Islam*, 6/4 (2018): 429-448.
- Ernazarov, Odiljon, “The Process of Settling Muslims in China During the Ming Dynasty”, *The Light of Islam*, (2022): 90-98.
- Eroğlu, Hale, *Muslim Transnationalism in Modern China: Debates on Hui Identity and Islamic Reform*, Columbia University Press, 2025.
- Fei 费 Xiaotong 孝通, *The Diverse and Unified Structure of Zhonghua Minzu* 中华民族多元一体格局, Bei jing: Minzu University of China Press 中央民族大学出版社, 2003.
- Feng, Junping, “Shaanxi Hui Uprising 陕西回民起义.” In *Northwest Hui Nationality and Islam* 西北回族与伊斯兰教, Yin Chuan: Ningxia People’s Publishing House 宁夏人民出版社, 1994.
- Fincher, John, *China as a race, culture, and nation: notes on Fang Hsiao-ju’s discussion of dynastic legitimacy*, in David C. Buxbaum and Frederick W. Mote (eds), *Transition and Permanence: Chinese History and Culture: A Festschrift in Honor of Dr. Hsiao Kung-ch’uan*, Cathay Press, 1972, pp. 59-69.
- Frankel, James D., “Chinese-Islamic Connections: An Historical and Contemporary Overview”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, 36/4 (2016): 569-583.
- Friedrichs, Jörg, “Sino-Muslim Relations: The Han, the Hui, and the Uyghurs”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, 37/1 (2017): 55-79.
- Garcia, Zenel, “Resistance and Assimilation: Transforming Security Roles of China’s Largest Muslim Minorities”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, 36/2 (2016): 282-293.

- Ge Quan 葛荃, *History of Chinese Political Thought: Ming and Qing Dynasties* 中国政治思想史:明清卷. 北京: China Renmin University Press 中国人民大学出版社, 2014.
- Gillette, Maris, "Violence, the State, and a Chinese Muslim Ritual Remembrance", *The Journal of Asian Studies*, 67/3 (2008): 1011–1037.
- Gladney, Dru C., *Muslim Chinese: Ethnic Nationalism in the People's Republic*, Harvard University Asia Center, 1996.
- Gonul, Hacer - Julius Rogenhofer, "The Disappearance of the 'Model Muslim Minority' in Xi Jinping's China: Intended Policy or Side Effect?", *Philippine Journal of Public Policy: Interdisciplinary Development Perspectives*, 2019 (2020).
- Green, Sandra Aili, "Tracing Muslim Roots: A Brief History of the Hui", *Education About Asia*, Special Section on Teaching About Islam in Asia 10/1 (2005).
- Guan, Lianji, *Northwest Hui Nationality and Islam* 西北回族与伊斯兰教, Yin Chuan: Ningxia People's Publishing House 宁夏人民出版社, 1994.
- Guan 关, Kai 凯, "The stigmatized 'border': terrorism and the human spiritual world 被污名化的'边疆': 恐怖主义与人的精神世界", *Sociology of Ethnicity*, 162 (2014): 1–6.
- Hayton, Bill, *The Invention of China*, New Haven: Yale University Press, 2020.
- He, Jia. "Past and Present", *Chinese Islam: Models of Interaction with State and Society*, ed. Nasr M. Arif - Shaojin Chai, London: Routledge India, 2024.
- Hierman, Brent, "The Pacification of Xinjiang: Uighur Protest and the Chinese State, 1988-2002", *Problems of Post-Communism*, 54/3 (2007): 48–62.
- Hirsch, W., "Assimilation as Concept and as Process", *Social Forces*, 21/1 (1942).
- Howell, Anthony - C. Cindy Fan, "Migration and Inequality in Xinjiang: A Survey of Han and Uyghur Migrants in Urumqi", *Eurasian Geography and Economics*, 52/1 (2011): 123.
- Huang 兴涛Xingtao黄, "The Application, Constitutional Discussion and Typical Explanation of the Concept of 'Zhonghua Guozu' during the Republic of China Period 民国时期'中华民族'概念的运用、入宪讨论及典型阐释", *Sociology of Ethnicity*, 291 (2020): 1–17.
- Human Rights Watch, "Break Their Lineage, Break Their Roots", 2021.
- Human Rights Watch, "China: Hundreds of Uyghur Village Names Change", 2024.
- Irwin, Peter, "Remembering the Ghulja Incident: 20th Anniversary of 'Uyghur Tiananmen' Passes with Little Notice," 2 Mar. 2017, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2017/03/remembering-the-ghulja-incident-20th-anniversary-of-uyghur-tiananmen-passes-with-little-notice/> (erişim: 10.12.2025).
- Joniak-Luthi, Agnieszka. *The Han: China's Diverse Majority*, Seattle: University of Washington Press, 2015.
- Joshua Lipes, "China Bans Uyghur Language in Schools in Key Xinjiang Prefecture", *Radio Free Asia*, n.d. <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/language-07282017143037.html> (erişim: 10.12.2025).
- Kaufman, Arthur, "Sinicization Campaigns Target Hui Communities and Mosques" *China Digital Times (CDT)*, <https://chinadigitaltimes.net/2025/02/sinicization-campaigns-target-hui-communities-and-mosques/> (erişim:09.12.2025).
- Kim, Hodong, *Holy War in China: The Muslim Rebellion and State in Chinese Central Asia, 1864-1877*, Stanford University Press, 2004.
- Lai, Qing, "The Making of Sino Muslim Identity: Han Kitab in the Chinese Xidaotang", *Chinese Sociological Review*, 52/2 (2020): 167–198.
- Lee, Yee Lak Elliot, "Muslims as 'Hui' in Late Imperial and Republican China. A Historical Reconsideration of Social Differentiation and Identity Construction", *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 44/3 (169) (2019): 246–247.
- Lipman, Jonathan, *Familiar Strangers: A History of Muslims in Northwest China*, *Studies on Ethnic Groups in China*, University of Washington Press, 1997, s. 68.
- Murphy, Laura T. v.d.g.r., *Laundering Cotton*, Sheffield Hallam University, Sheffield: The Helena Kennedy Centre for International Justice at Sheffield Hallam University, 2021.

- Leibold, James, - Julie Yu-Wen Chen, “Han-Centrism and Multiethnic Nation-Building in China and Taiwan: A Comparative Study since 1911”, *Nationalities Papers*, 53/5 (2024): 1–18.
- Leibold, James, *Reconfiguring Chinese Nationalism: How the Qing Frontier and its Indigenes Became Chinese*, New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- Leibold, James, “Searching for Han: Early Twentieth-Century Narratives of Chinese Origins and Development”, *Critical Han Studies -The History, Representation, and Identity of China’s Majority*, ed. Thomas S. Mullaney v.dğr., Berkeley: University of California Press, 2012, s. 214.
- Li 李, Dalong 大龙, “From the Xia people, the Han people to the Chinese nation 从夏人,汉人到中华民族”, *Sociology of Ethnicity*, 244 (2017): 15.
- Li 李, Dalong 大龙, “Theoretical interpretation of the cohesion trajectory of the Zhonghua Minzu (Guomin): from Liang Qichao, Gu Jiegang to Fei Xiaotong 对中华民族（国民）凝聚轨迹的理论解读：从梁启超、顾颉刚到费孝通”, *Sociology of Ethnicity*, 244 (2017).
- Li, Enhao, “Major battles in the Shaanxi-Gansu Hui Rebellion during the Tongzhi period 同治年間陝甘回民事變中的主要戰役”, *Modern History Research Institute Bulletin* 近代史研究所集刊, (1978): 95–124.
- Liu Zhihua 刘泽华, *History of Chinese Political Thought: Pre-Qin Period* 中国政治思想史：先秦卷, Beijing 北京: China Renmin University Press 中国人民大学出版社, 2014.
- Loewe, Michael - Edward L. Shaughnessy, *The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 BC.*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Ma 马, Daming 明达, “Zhu Yuanzhang discriminated against the Semu people 朱元璋歧视色目人” *Hui Studies*, 回族研究 1 (2006).
- Ma 马 Dazheng 大正, *National Interests Above All: Observations and Reflections on Xinjiang’s Stability issues* 国家利益高于一切: 新疆稳定问题的观察与思考, Urumqi: Xinjiang People’s Publishing House 新疆人民出版社, 2002.
- Ma, Qiang, “The Middleman: Integrating Function of Hui Among Ethnic Groups in Yining City of Xinjiang”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, 38/3 (2018): 326–337.
- Ma 马, Qizhi 启智, “The pluralistic unity of the Zhonghua Minzu and my country’s ethnic policy 中华民族多元一体格局与我国的民族政策”, *Qiushi*, 23 (2010), Feb. 2025. <https://www.nju.edu.cn/info/3391/315081.htm> (erişim:12.02.2025).
- Ma 马 Rong 戎, “Comrade Xi Jinping’s recent speech guides the direction of my country’s ethnic work 习近平同志近期讲话指引我国民族工作的方向”, *Journal of the Central Academy of Socialism*, 中央社会主义学院学报, 3 (2018).
- McKinney, Evan W., *China’s Muslims: Separatism and Prospects for Ethnic Peace*, Navy and Marine Corps, 2006.
- Mehriban, “In song and dance, Uyghurs forced to celebrate Lunar New Year.” *Radio Free Asia*, <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/lunar-new-year-01302024164617.html> (erişim: 10.12.2025)
- Meserve, Ruth I., “The Inhospitable Land of the Barbarian”, *Journal of Asian History*, 16/1 (1982): 51–89.
- Miller, Lucien, “The Ethnic Chameleon: Bakhtin and The Bai”, *Comparative Civilizations Review*, 32/32 (1995).
- Millward, James, *Eurasian Crossroads: A History of Xinjiang*, C Hurst & Co Publishers Ltd, 2021.
- Office of International Religious Freedom, *2021 Report on International Religious Freedom: China—Xinjiang*, 2022, US Department of State, <https://www.state.gov/reports/2021-report-on-international-religious-freedom/china/> (erişim: 10.12.2025).
- OHCHR. *OHCHR Assessment of human rights concerns in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People’s Republic of China*. OHCHR, August 31, 2022, <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ohchr-assessment-human-rights-concerns-xinjiang-uyghur-autonomous-region>, (erişim: 10.12.2025).
- Oztig, Lacin Idil, -Abdurreşit Celil Karluk, “The impact of China’s high-tech repression on Uyghurs: a case study of Uyghur diaspora in Türkiye”, *Central Asian Survey* 43/4 (2024): 504–522.

- Poo, Mu-Chou, *Enemies Of Civilization: Attitudes Toward Foreigners In Ancient Mesopotamia, Egypt, And China*, Albany, NY: State University of New York Press, 2005.
- Rajagopalan, Megha, "China security chief blames Uighur Islamists for Tiananmen attack", *Reuters*, 1 Nov. 2013, sec. World., <https://www.reuters.com/article/world/china-security-chief-blames-uighur-islamists-for-tiananmen-attack-idUSBRE9A003L/> (erişim: 10.12.2025).
- Roberts, Sean R., *The War on the Uyghurs: China's Internal Campaign against a Muslim Minority*, Princeton University Press, 2020.
- Sager, Z. H. E. "A Place under the Sun: Chinese Muslim (Hui) Identity and the Constitutional Movement in Republican China", *Modern China*, 47/6 (2021):825–858.
- Shi 石, Xin 鑫, "Carry out high-quality follow-up support work for the relocation of poverty alleviation 高质量抓好易地扶贫搬迁后续扶持工作", *Tianshan*, 2021.
- Shorey, Arianna, "The Hui and the Uyghurs: A Comparison of Relationships with the Chinese State", *PPPA Paper Prize*, (2013).
- Sintash, Bahram, *Elimination of Uyghur Identity*, United Kingdom, 2021.
- Spence, Johnathan D., *The Search for Modern China*. New York: W. W. Norton & Company, 2001.
- State Ethnic Affairs Commission, "We must make strengthening the sense of community of the Chinese nation the main line of the Party's ethnic work in the new era 必须以铸牢中华民族共同体意识为新时代党的民族工作的主线", *China Nationalities Newspaper*, 2021, 8 Feb. 2025. <https://www.neac.gov.cn/seac/c103245/202209/1158821.shtml> (erişim: 22.12.2025).
- Stroup, David R. "Good Minzu and bad Muslims: Islamophobia in China's state media", *Nations and Nationalism*, 27/4 (2021): 1231–1252.
- Sun 孙, Chao 超, "Historical Narrative and National Identity in Contemporary Uyghur Historical Novels 当代维吾尔长篇历史小说中的历史叙事与民族认同", *Sociology of Ethnicity*, 364 (2022).
- Sun 孙, Xiaochun 晓春. *A General History of Chinese Political Thought: Song–Yuan Volume* 中国政治思想通史·宋元卷. Beijing: China Renmin University Press 中国人民大学出版社, 2014. ISBN 9787300194004.
- Tan, Ta Sen, ed. "The Islamization of Southeast Asia", In *Cheng Ho and Islam in Southeast Asia*. 96–131, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2009.
- Tanrikut, Mevlan, "Mao Zedong and Legalism: A Lifelong Defense of a Classical Chinese Philosophy", *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 8/15 (2025): 38–62.
- Tao 涛 Hua 华 - Guiye 桂叶 Zhai 翟, "The 'Definition of Hui Nationality' during the Republic of China Period and the Theoretical Significance of the CPC's 'The Hui Nationality Issue' 民国时期的'回族界说'与中共《回到民族问题》的理论意义", *Sociology of Ethnicity*, 107 (2012): 12–27.
- The Financial Times, "How China is tearing down Islam," 27 Nov. 2023, <https://www.ft.com/chinese-society?page=5> (erişim: 10.12.2025).
- Tobin, David, "A 'Struggle of Life or Death': Han and Uyghur Insecurities on China's North-West Frontier", *The China Quarterly*, 242 (2020): 301–323.
- Tuniyaz 吐尼亚孜, Erkin 艾尔肯, "Correctly Understand the History of the Uyghur Nationality 正确认识维吾尔族历史", *Love Thought* 爱思想, 2021.
- Turan, ۇران Adil Muhammed, ئادىل مۇھەممەت, "Yanyıncılığımızın Gelişme Süreci", "تەشرىياتچىلىقىمىزنىڭ" (شىنجاڭ مەدەنىيىتى 2 (شىنجاڭ مەدەنىيىتى 2011) تەرقىقىيات يولى).
- Uyghur Human Rights Project. Forced Marriage of Uyghur Women: State Policies for Interethnic Marriages in East Turkistan. Washington, DC, 2022.
- Wain, Alexander, "Islam in China: The Han Kitab Tradition in the Writings of Wang Daiyu, Ma Zhu and Liu Zhi, with a Note on Their Relevance for Contemporary Islam", *Islam and Civilisational Renewal*, 7/1 (2016): 27–46.
- Wang, Yuting, "The Making of China's Good Muslims: From Middleman Minority to Cultural Ambassadors", *The China Review*. 18/4 (2018): 131–154.
- Xinhua, "Guangdong toy factory brawl leaves 2 dead, 118 injured -- china.org.cn." *China.org*, 2009.

- Yan, Sophia, “China’s Uyghur Muslims forced to eat and drink as Ramadan celebrations banned”, *The Telegraph*, 1 Jun. 2019, <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/06/01/chinas-uyghur-muslims-forced-eat-drink-ramadan-celebrations/> (erişim: 10.12.2025).
- Huang, Yang, “Perceptions of the Barbarian in Early Greece and China”, *CHS Research Bulletin*, 2/1 (2013).
- Yang, Nianqun 杨念群, “How the ‘Mandate of Heaven’ Transfers: Reinterpretation of the Qing Dynasty’s ‘Great Unification’ Concept ‘天命’ 如何转移: 清朝 ‘大一统’ 观再诠释”, *Journal of Tsinghua University* 清华大学学报, 35/6 (2020).
- Yonglin, Jiang, trc., *The Great Ming Code: Da Ming Lü*, University of Washington Press, 2005.
- Yu, Miles, “China’s Final Solution in Xinjiang.” *Hoover Institution*, 2018. <https://www.hoover.org/research/chinas-final-solution-xinjiang> (erişim: 10.12.2025).
- Yun 允, Chunxi 春喜, “A Preliminary Study on Yelu Chucai’s Thought of ‘Governing the Country with Confucianism’ 耶律楚材 ‘以儒治国’ 思想初论.” *Journal of Beijing University of Technology* 北京工业大学学报, 9/4 (2009): 70–74.
- Zenz, Adrian, “Beyond the Camps: Beijing’s Long-Term Scheme of Coercive Labor, Poverty Alleviation and Social Control in Xinjiang.” *Journal of Political Risk*, 7/12 (2019).
- Zenz, Adrian, “‘End the dominance of the Uyghur ethnic group’: an analysis of Beijing’s population optimization strategy in southern Xinjiang”, *Central Asian Survey*, 40/3 (2021): 291–312.
- Zenz, Adrian, *Sterilizations, IUDs, and Mandatory Birth Control: The CCP’s Campaign to Suppress Uyghur Birthrates in Xinjiang*, Jamestown Foundation Washington, 2020.
- Zhang, Bozhen. “An Analysis of China’s Muslim-Related Policies from the Perspectives of Ethnic Heterogeneity, Sinicization and ‘Anxiety Management’”, *Islamophobia Studies Journal*, 7/1 (2022): 45–55.
- Zheng, Dahua, “Modern Chinese nationalism and the awakening of self-consciousness of the Chinese Nation”, *International Journal of Anthropology and Ethnology*, 3/11 (2019): 11.

Extended Summary

“Wild” and “Tamed” Barbarians: Why are Hui Muslims not Oppressed like the Uyghurs?

This study examines the underlying reasons for China’s differential treatment of Hui Muslims and Uyghurs through an interdisciplinary approach. Since the “peaceful liberation” of East Turkistan in 1949, China’s policy towards Uyghurs has been consistently repressive and assimilationist. Since 2016, with the establishment of “re-education camps” and the onset of mass detention, China’s policy has become exceedingly comprehensive, harsh, and coercive. Indirectly referring to the religious and ethnic identity of the Uyghurs, China has asserted that religious extremism and separatism pose threats to the nation’s security and unity, and that the policies targeting Uyghurs are necessary to counter the influence of religious radicalism, extremism, and terrorism. Although Hui Muslims adhere to the same religion, they have not experienced state oppression to the same extent as the Uyghurs, but are rather portrayed as “good Muslims.” This disparity raises the question of why Hui and Uyghurs, despite belonging to the same religion, are treated differently.

The rationale for this approach stems from China’s perception of the “Other,” a worldview deeply embedded in its culture and history. This perspective shows low tolerance for diverse identities and cultures within its political boundaries. The traditional Hua-Yi Order governance principles posit that diversity disrupts homogeneity and social

harmony, threatening Chinese unity. Consequently, all communities within China's borders must acculturate into Han Chinese culture and maintain greater unity. This approach has historically influenced relationships between Chinese and non-Chinese populations. Many non-Chinese groups have integrated into Chinese culture, though, they have faced significant pressures, violence, humiliation, and marginalization.

Hui Muslims, originating in the seventh century through interactions among Arab, Persian, Turkic, and Chinese groups, have historically been deeply woven into Chinese culture, eventually becoming part of the ruling class. During the Yuan Dynasty, established by the Mongols, the Hui occupied important political status and administrative roles. However, with the Ming Dynasty, they faced stringent assimilation policies. The Hui largely lost their distinct physical and cultural traits as their names were adapted to Chinese forms, and their religious practices aligned with Chinese cultural norms. This transformation led to the creation of the "Han Kitab," a comprehensive religious and cultural encyclopedia that integrates Islamic teachings with Confucian thought. From the 18th century onward, the spread of Jahiriya Sufi orders and the strengthening of Hui identity created tensions with the Han people and the state, coinciding with significant rebellions in China. This resulted in wars leading to massacres, discrimination, relocation and cultural destruction. However, Hui Muslims aimed to "fight for religion" rather than "fight for independence."

In the 20th century, modern nation-state ideology and ethnic theory led Chinese scholars to develop a comprehensive Chinese identity known as the *Zhonghua Minzu*. This new identity, grounded in cultural norms and lifestyle, facilitated the inclusion of the Hui community, already culturally and linguistically aligned with Han Chinese culture, as a non-obstructive element to national unity. Concurrently, Hui intellectuals actively engaged in discussions regarding the construction of the modern Chinese nation, asserting that the Hui community, with its Islamic identity, was an integral part of the Chinese nation. Under PRC governance, the Hui community attained greater equity and autonomy, and was incorporated into the administrative process. In China's relations with Muslim nations, the Hui community has served as a representative and been portrayed by the Chinese government as an exemplary Muslim community.

The Uyghurs, including other Turkic people in the East Turkistan region, such as Kazak, Kirgiz, Ozbek and Tatar, on the other hand, have followed a different historical trajectory from the Hui. The geographical distance of East Turkistan from China's cultural sphere, its distinct ethnic, linguistic, and religious characteristics, and its historical detachment from Chinese-centered governance have led it to develop a distinct cultural identity. Although the region was officially incorporated into the Manchu Qing Dynasty as a province in 1884, Chinese settlement remained extremely limited, and Chinese culture had little influence on the Uyghurs. However, following the establishment of the PRC, the presence of Han elements in the region became more pronounced, and systematic assimilation policies targeting the Uyghurs were implemented.

Unlike the Hui, the Uyghurs have faced constitutional restrictions on their rights. Religious freedoms and the right to maintain their ethnic identity, which are formally guaranteed by the constitution, have been perceived by the state as a "separatist" threat and have been met with constant interventions. This has resulted in a persistent cycle

of repression and resistance, both peaceful and violent, between the Uyghurs and the Chinese state. Under the leadership of Xi Jinping, China’s policy towards the Uyghurs has evolved to become more radical, comprehensive, and oppressive, culminating in large-scale assimilation policies, including but not limited to re-education camps and forced labor practices.

Analyzing the issue through the lens of China’s perception of others and its different historical relations with Uyghurs and Hui Muslims shows that the main reasons behind the differential treatment of the Hui and Uyghurs are their degree of Sinicization, their historical background and China’s security perception. From a historical perspective, the Hui have undergone centuries of acculturation within Chinese society and ceased to be perceived as a threat. In contrast, the Uyghurs were only incorporated into China’s political and cultural sphere in the mid-20th century. Despite being subjected to assimilation policies, they are still regarded as a threat.

Keywords: Sino-Barbarian Order, Chinese nation, Acculturation, Diversities, Uyghur, Hui.